6
Verhoging van de AOW-leeftijd

Aan de orde is de behandeling van:
- **het wetsvoorstel Wijziging van de Algemene Ouderdomswet, de Wet op de loonbelasting 1964 en de Wet verhoging AOW- en pensioenrichtleeftijd in verband met de versnelling van de stapsgewijze verhoging van de AOW-leeftijd (34083).**

De **voorzitter**:
Ik heet alle aanwezigen van harte welkom, in het bijzonder de staatssecretaris.

De algemene beraadslaging wordt geopend.

☐

De heer **Ulenbelt** (SP):
Voorzitter. Ik wil met het volgende beginnen.

"Geachte Tweede Kamerleden en staatssecretaris,

Graag wil ik een dringend en emotioneel beroep op u doen, want beseft u in voldoende mate dat het verplicht doorwerken tot aan de nieuwe opgehoogde AOW-leeftijd nu reeds, en zeker in de toekomst, voor veel mensen, zeker in zware beroepen, een mogelijk te zware lichamelijke en geestelijke belasting zal worden? Dat dit zeer waarschijnlijk ook nadelige gevolgen zal gaan hebben voor de schatkist, door toename van de arbeidsongeschiktheidsuitkeringen en oplopende zorgkosten? Dat er bij steeds meer Nederlanders psychische schade aan het ontstaan is door een ernstig verstoord toekomstbeeld met grote financiële problemen in het nabije verschiet?

Beseft u dat naast het opschuiven van de AOW-uitkeringen extra schade ontstaat door doorgaande AOW-premie-inhoudingen en een hoger belastingtarief voor mensen onder de AOW-leeftijd? En dat het verplicht langer doorwerken de werkloosheid, zeker bij de jeugd, niet anders dan zal kunnen toenemen? En dat er een grote groep Nederlanders is die niet meer in de gelegenheid is om langer door te werken om een AOW-gat te voorkomen, daar zij reeds veelal verplicht met vroeg pensioen gingen?

Beseft u ook in voldoende mate dat velen van deze groep, veelal uit zware beroepen, noch voldoende eigen vermogen hebben, noch in de gelegenheid zijn te sparen van hun vaak slechts 70%-uitkering laatst verdiende loon, noch een bijbaan kunnen vinden om daarmee het AOW-gat te dichten? En tevens dat een aantal mensen niet of nauwelijks nog in staat is om bij te verdienen door hun lichamelijke toestand? En dat tevens nagenoeg geen enkele voormalige werkgever hen opnieuw in dienst wil nemen? Dat er dan weliswaar een zeer karige, inadequate, maar voor slechts weinigen toegankelijke SVB-regeling is, helpt niet.

Beseft u dat u als volksvertegenwoordigers, naast het goedkeuren van wetten en wetswijzigingen, tevens de verantwoordelijkheid hebt om de negatieve gevolgen daarvan zo goed mogelijk op te vangen en dit bij voorkeur gelijktijdig met deze nieuwe wetgeving zou moeten doen? Wilt u er alstublieft rekening mee houden dat een zeer onverhoopt doorgevoerde wetswijziging het huidige 65-plusgat alleen maar zal vergroten en mensen 33% extra hogere schade zal opleveren?

Ik wens u wijsheid, maar bovenal sociale medemenselijkheid toe in deze vergadering."

Dat was een brief, getekend door de heer Willem den Engelsman uit Wolphaartsdijk, een rijksambtenaar met 38 dienstjaren, voor het grootste deel in zware functies, die nu met een AOW-gat van twaalf maanden en straks dus zestien maanden zit. Ik ben benieuwd wat de reactie van de staatssecretaris op deze brief is. Kamerleden hebben vele brieven met eenzelfde soort strekking gekregen. Het halen van de 65 jaar was een mijlpaal. Het was het halen van de eindstreep van de marathon van het werkende leven. Voor veel mensen is die eindstreep nog een eind weg, maar wie vlak voor die eindstreep zit, ziet die nu steeds verder naar achteren verschuiven. Dit is al het derde voorstel om de AOW-leeftijd te vervroegen dat wij de afgelopen vier jaar van de kant van het kabinet hebben gekregen. Veel mensen zien het als vals spel, het verleggen van de finish tijdens de wedstrijd. Het schept het beeld van een onbetrouwbare overheid. Nu wordt een halfjaar van tevoren wellicht besloten dat volgend jaar de AOW-leeftijd naar achteren gaat met een maand. Ik wijs erop dat in 2012 in de wet is vastgelegd dat verhogingen van de AOW-leeftijd vijf jaar voor datum zouden worden aangekondigd. Nu gaat het om nog geen halfjaar. Dat maakt het kabinet op dit punt toch eigenlijk dubbel onbetrouwbaar, vraag ik aan de staatssecretaris.

Reden voor de versnelde verhoging van de AOW-leeftijd zijn — ik citeer — urgente budgettaire problemen. Dat was de reden om de versnelling op te nemen in het regeerakkoord van de VVD en de Partij van de Arbeid. Heel Nederland heeft echter het beeld dat het beter gaat. Dat beeld is heel erg versterkt tijdens de verkiezingscampagne die voorafging aan de verkiezingen vorige week, waarin de VVD en de Partij van de Arbeid op pad gingen met die boodschap. Er is 4 tot 5 miljard euro om iets aan belastingverlaging te doen, lees ik. Daarom vraag ik nadrukkelijk aan de staatssecretaris wat nu die dringende budgettaire reden is om dit te doen. Nederland verkeert in de veronderstelling dat het allemaal weer bergopwaarts gaat. Dat wil de regering ons tenminste doen geloven. Graag krijg ik een reactie.

De versnelde verhoging van de AOW-leeftijd in 2016 levert tot en met 2019 1,5 miljard op voor de schatkist door minder AOW-uitkeringen. Dat geld wordt dus gehaald bij de mensen die aan de vooravond van hun pensioen staan. De schatkist komt dan misschien wel op orde, alhoewel die dat volgens de regering al was, maar de huishoudbeurs van heel veel 65-plussers raakt hierdoor in wanorde. Het 65-plusgat wordt steeds groter. Door deze extra verhoging verliezen mensen gemiddeld vier maanden aan AOW-uitkering en maximaal zelfs negen maanden. Dit treft 1,5 miljoen 65-plussers extra zwaar.

Een oplossing voor de zware beroepen is er nog steeds niet. Voorstellen daarvoor zijn genegeerd door de staatssecretaris. Veel partijen hebben wel daarop aangedrongen. Waarom blijft de regering dit negeren? Waarom graaft de staatssecretaris voor deze mensen een gat en geeft zij hun niet de middelen om dat gat te dichten?

Het is niet alleen het versnellen van de verhoging van de AOW-leeftijd. De partnertoeslag is afgeschaft. Door het beleid van de staatssecretaris krijgen we geen indexatie van pensioenen. Het leven na 65 wordt weer net zo onzeker als voor Drees. Waarom wil de staatssecretaris met alle geweld een omgekeerde Drees of Suurhoff worden?

Mevrouw **Schut-Welkzijn** (VVD):
Ik hoor de heer Ulenbelt spreken over het gat dat wordt gecreëerd. Ik vraag mij even af hoe de SP omgaat met het gat van 3,6 miljard euro, inclusief premie- en belastinginkomsten die worden gegenereerd door dit wetsvoorstel? Hoe gaat de SP dit dekken als zij er zo tegen is?

De heer **Ulenbelt** (SP):
Ik verwijs mevrouw Schut-Welkzijn naar ons verkiezingsprogramma, waarin een hele rij bezuinigingen wordt genoemd om de begroting van Nederland op orde te brengen.

Mevrouw **Schut-Welkzijn** (VVD):
Doet de heer Ulenbelt daar een concreet voorstel voor? Als hij niet voor dit voorstel gaat stemmen, zoals ik concludeer uit zijn betoog, heeft hij dan een concreet voorstel om dat grote gat van 3,6 miljard euro te dekken?

De heer **Ulenbelt** (SP):
Als we nou eens beginnen bij de villasubsidie, de hypotheekrenteaftrek van rond de 10 miljard. Als we daar nou eens wat van afhalen. Dan is dat gat van u gedicht.

De **voorzitter**:
Gaat u verder.

De heer **Ulenbelt** (SP):
Wij kregen gisteren een brief van ...

De heer **Van Weyenberg** (D66):
De heer Ulenbelt begon over het verkiezingsprogramma van de SP. Of hij wel of niet dit wetsvoorstel steunt, is natuurlijk geheel aan de SP-fractie zelf. Maar het zou wel zo eerlijk zijn als hij ook hier erkent dat in het verkiezingsprogramma van de SP de AOW-leeftijd in 2025 naar 67 is verhoogd.

De heer **Ulenbelt** (SP):
Nee, dan heeft de heer Van Weyenberg ons verkiezingsprogramma niet goed gelezen. Daarin staat dat wij, in tegenstelling tot het pensioenakkoord dat destijds is bereikt, opnieuw het overleg met werkgevers en werknemers, die ook grote bezwaren hadden, willen openen om te kijken waar we uit moeten komen. Tot 2020 hadden wij definitief uitgesloten dat de AOW-leeftijd omhoog zou gaan. Vervolgens zouden we in overleg met werkgevers en werknemers kijken naar de toestand van het land om te zien of er inderdaad hier en daar tekorten zijn. Die AOW-leeftijd is ons door de strot geduwd met een beroep op ...

De **voorzitter**:
Volgens mij valt dit buiten de orde van de vraag.

De heer **Ulenbelt** (SP):
Hij wil dat weten; hij praat over 2015.

De **voorzitter**:
Maar het ging over uw verkiezingsprogramma.

De heer **Van Weyenberg** (D66):
De heer Ulenbelt staat hier gewoon onwaarheden te vertellen. In de doorrekening staat: in 2025 wordt van 65- en 66-jarigen met een huishoudinkomen van €80.000 of meer de AOW gekort. In 2025 krijgen alle inkomensgroepen te maken met een AOW-gerechtigde leeftijd van 67 jaar. In de tegenbegroting van de SP is geen enkele maatregel van het kabinet op dit vlak teruggedraaid. Ik vind het prima dat u een andere mening hebt. Maar wees dan een vent en zet dat in uw stukken; ga hier niet gratis politiek bedrijven.

De heer **Ulenbelt** (SP):
Net als veel anderen kregen wij ook het idee dat er tekorten zouden zijn op de arbeidsmarkt. Daarover wilden wij overleg met werkgevers en werknemers en daarom is dat opgenomen in die berekening. Maar ja, ik weet niet of het verkiezingsprogramma van D66 eeuwigheidswaarde heeft, want wie nu naar buiten kijkt, ziet dat alle argumenten in de trant van "geen handen aan het bed en geen onderwijzers voor de klas" absoluut niet opgaan. Er werd verwacht dat we in 2015 375.000 mensen tekort zouden komen. Kijk naar buiten: meer dan 600.000 werklozen.

De heer **Klaver** (GroenLinks):
Er is maar weinig wat eeuwigheidswaarde heeft. Daarover zal ik nog een boom opzetten met mijn collega van de SGP, maar niet nu. Wat verkiezingsprogramma's betreft, geldt dat omstandigheden kunnen veranderen. Maar zegt de heer Ulenbelt nu dat hij afstapt van het plan dat de SP in haar verkiezingsprogramma presenteerde om de AOW-leeftijd in 2025 naar 67 jaar te brengen en om de AOW voor iedereen boven de €80.000 eigenlijk gewoon af te schaffen? Dat vond de SP twee jaar geleden, maar nu niet meer?

De heer **Ulenbelt** (SP):
Onder de huidige omstandigheden is het uiterst irreëel om dat te doen.

De heer **Klaver** (GroenLinks):
Dat had ik me kunnen voorstellen als dat voorstel in 2008 in het verkiezingsprogramma van de SP had gestaan. Toen waren de omstandigheden heel anders: er was toen de commissie-Bakker, die grote tekorten op de arbeidsmarkt voorspelde. Maar in 2012 — daar hebben we het over — zagen we dat de voorspellingen uit 2008 al niet helemaal meer klopten. Toch heeft de SP dit in haar verkiezingsprogramma opgenomen. Ik wil gewoon even helderheid over waar de SP op dit punt staat. Zegt u: wij nemen afstand van wat we toen hebben opgeschreven? U wilt dat niet langer, omdat de omstandigheden zijn veranderd. Klopt dat? Welke

omstandigheden zijn er dan precies veranderd? Kunt u mij met een staatje aantonen wat er echt heel anders is geworden sinds 2012? Ik zie het namelijk niet.

De heer **Ulenbelt** (SP):
De werkloosheid is alleen maar opgelopen. We spreken nu over een versnelling van de verhoging van de AOW-leeftijd. Zoals FNV en CNV terecht zeggen, betekent dat extra aanbod op de arbeidsmarkt, wat alleen maar slecht is voor jongeren en ouderen die werk zoeken. Wat de toekomst betreft, heb ik steeds beweerd dat het moment van verhoging van de AOW-leeftijd alleen aan de orde is als we in sectoren echt tekorten hebben. Ik heb in de debatten hierover de beeldspraak gebruikt dat, als de dijken op doorbreken staan, zelfs de mensen uit de bejaardentehuizen zullen komen om te helpen. Nou ja, die situatie is absoluut niet aan de orde. Verhoging van de AOW-leeftijd, zeker op deze korte termijn, moeten we niet doen.

Mevrouw **Vermeij** (PvdA):
Ik verwijs de heer Ulenbelt naar pagina 330 van Keuzes in Kaart, met de doorrekening van het verkiezingsprogramma op basis waarvan de SP in dit huis is gekozen. Daar staat klip-en-klaar, nog even los van de 67 in 2025, dat op 1 januari 2015 — dat is het inmiddels al geweest — 65- en 66-jarigen met een huishoudinkomen — dat is het inkomen van beide partners — van €80.000 of meer 15% worden gekort op hun AOW-uitkering. En op 1 januari 2016 zou het gaan om een huishoudinkomen van €72.000. Zo zakken we verder naar beneden. Ik hoor de SP nu zeggen: we zijn het daar niet mee eens. Hoe kan dat? Ieder jaar opnieuw dient de SP een tegenbegroting in. En ieder jaar opnieuw staat daar niets in over het terugdraaien van de eigen AOW-maatregel.

De heer **Ulenbelt** (SP):
Het ging om de discussie over het verhogen van de AOW-leeftijd. Dat staat dus niet in de tekst die mevrouw Vermeij voorleest.

Mevrouw **Vermeij** (PvdA):
Dan lees ik alsnog de eerste zin voor: "de AOW-leeftijd wordt verhoogd naar 67 jaar in 2025". Het staat er wel in, mijnheer Ulenbelt. Leest u het nogmaals. Ik kan het aan u geven; ik zal u ook een kopietje geven van pagina 330 van Keuzes in Kaart, met de doorrekening van uw verkiezingsprogramma.

De heer **Ulenbelt** (SP):
Dat brengt mij enkel en alleen tot de volgende verzuchting: had de Partij van de Arbeid haar verkiezingsprogramma maar uitgevoerd in dit kabinet. Dan hadden we nu deze discussie niet gevoerd en dan was het verhogen van de AOW-leeftijd veel verder naar achteren verschoven. In plaats van dat mevrouw Vermeij mij nu hierover verwijten maakt, zou zij beter in de spiegel kunnen kijken en zich moeten afvragen wat er van haar eigen verkiezingsprogramma is terechtgekomen. Niks.

De heer **Dijkgraaf** (SGP):
Eerlijk gezegd vind ik de manier waarop de heer Ulenbelt nu wegloopt, ook een beetje makkelijk. Laten we uitgaan van de situatie dat de SP nu in het kabinet had gezeten, met het verkiezingsprogramma dat toen is geschreven. Dan was er in het regeerakkoord ongetwijfeld iets opgenomen over minimaal de SP-variant, met daarin een verhoging naar 67 jaar in 2025. Dan had de heer Ulenbelt toch niet kunnen weglopen voor die verantwoordelijkheid?

De heer **Ulenbelt** (SP):
Als, als, als, als. Hadden we maar aan die tafel gezeten. Dan lag er in elk geval niet het wetsvoorstel waar we vandaag over spreken.

De heer **Dijkgraaf** (SGP):
Ja, maar ik constateer dat er op dat moment geen enkel argument was geweest voor de SP om te zeggen: we hebben net dat verkiezingsprogramma geschreven; de inkt is amper droog, en nu gaan we die leeftijd niet verhogen. Het is inderdaad "als-dan": als we in die situatie waren terechtgekomen, dan ... Maar het is wel een belangrijke "als-dan", want een verkiezingsprogramma geldt voor de hele periode. Als zich die situatie had voorgedaan, dan had de SP hier een verhoging naar 67 jaar verdedigd.

De heer **Ulenbelt** (SP):
In ons programma stond nadrukkelijk, heel nadrukkelijk, dat wij afstand namen van een wet die twee maanden voor de verkiezingen door de Kamer was aangenomen. Wij wilden opnieuw in overleg met de Stichting van de Arbeid, met werkgevers en werknemers, die boos waren over dat voorstel, om een fatsoenlijke en sociale oplossing te bereiken. Dat moest op de een of andere manier worden vertaald in doorrekeningen door het Centraal Planbureau. Dat hebben wij op deze wijze gedaan. Er was nog genoeg tijd om gewoon, in fatsoenlijk overleg in de Nederlandse polder, tot oplossingen te komen die iedereen zouden zinnen, ook de SP. Daarmee waren wij het kabinet ingegaan. Daarmee heb ik ook nog antwoord gegeven op de als-danvraag. De volgende keer beter: als we er wel bij zitten, zult u zien hoe we dat doen.

Ik vervolg mijn betoog. We kregen gisteren een brief van CNV en FNV met voorbeelden van de omvang van het AOW-gat. Dat kan dus oplopen tot 24 maanden geen AOW, waar mensen wel op hadden gerekend. Vanochtend in het Algemeen Dagblad stonden ook weer een aantal voorbeelden. Ik krijg hier graag een reactie op van de staatssecretaris. Zij zal zeggen dat er een overbruggingsregeling is. Die is echter volstrekt ontoereikend. Als je een halfjaar voordat je met AOW gaat al aan de voorwaarden voldoet, is het maximale dat je kunt krijgen €763 netto in de maand. Van die regeling wordt immers het pensioen dat je zou krijgen, afgetrokken. Voor mensen die wel in die overbruggingsregeling terecht kunnen komen — dat zijn er maar weinigen — betekent dit in het extreemste geval dat zij €763 netto gedurende 24 maanden krijgen, terwijl die mensen vaste lasten hebben. Hier word je echt niet vrolijk van.

Terecht roepen de FNV en het CNV met klem ertoe op om het wetsvoorstel te verwerpen. Immers, hoe kun je het in je hoofd halen om meer mensen de arbeidsmarkt op te

sturen in tijden waarin de werkloosheid, de jeugdwerkloosheid, heel hoog is?

Het College voor de Rechten van de Mens heeft zich over een zaak betreffende het 65-plusgat gebogen. Het ministerie van Defensie, zo oordeelt het College voor de Rechten van de Mens, maakt zich schuldig aan leeftijdsdiscriminatie door het vroegpensioen te beëindigen voor mensen die 65 jaar worden, terwijl anderen dat niet krijgen. De conclusie is duidelijk: wie er verplicht uit moet bij zijn werkgever, heeft volgens het College voor de Rechten van de Mens recht op compensatie tot aan de AOW-leeftijd. Waarom stopt de staatssecretaris deze leeftijdsdiscriminatie, die ook in veel andere sectoren aan de orde is, niet?

Dit voorstel heeft niets met vergrijzing te maken. Het heeft ook niets te maken met tekorten op de arbeidsmarkt. Het is een greep in de kas van mensen die hun werkzame leven bijna hebben afgesloten, die zelf hebben toegewerkt naar zekerheid en nu worden geconfronteerd met heel grote onzekerheid. Zij beoordelen dat als diefstal, als roof. Ik hoop dat er nog enige medemenselijkheid is bij de staatssecretaris en dat zij komt met een forse verbetering van deze overgangsregeling, waarbij het uitgangspunt zou moeten zijn: wie is gestopt, kan overbrugging aanvragen, zodat hij op het niveau komt van een nog bestaande AOW. Ik vraag de staatssecretaris om het wetsvoorstel in te trekken, om mensen niet meer de arbeidsmarkt op te jagen. Want, staatssecretaris, de budgettaire noodzaak daartoe is er toch niet meer? Als die budgettaire noodzaak er wel is, dan hebben de Partij van de Arbeid en de VVD in verkiezingstijd rare dingen lopen zeggen.

Ik sluit af. Drees en Suurhoff wilden zekerheid bieden. Nederland was daar blij mee. Ze kregen prachtige brieven toen ze de AOW introduceerden. Met dit wetsvoorstel wordt voor heel veel mensen de AOW weggehaald. Staatssecretaris, voorkom alstublieft dat u als een omgekeerde Drees en Suurhoff de geschiedenis ingaat. Verruim de overbruggingsregeling, zodat Willem den Engelsman weer rustig kan gaan slapen.

De heer **Van Weyenberg** (D66):
Ik heb groot respect voor de heer Ulenbelt, omdat hij het debat altijd met open vizier voert, hoezeer ik het vaak ook met hem oneens ben. Vandaag maakt hij er echter een potje van. Hij loopt weg voor zijn verkiezingsprogramma. Hij loopt weg voor zijn tegenbegroting. Blijkbaar tellen die niet meer, want daarin ging de AOW-leeftijd naar 67 en werd het kabinetsbeleid niet teruggedraaid. Ik heb een heel simpele vraag voor de heer Ulenbelt. Ik neem aan dat we voor de begroting voor 2016 weer een tegenbegroting krijgen van de Socialistische Partij. Ik heb goed van hem begrepen dat 65 weer 65 wordt, zoals de SP graag zegt, en dat alle maatregelen weer worden teruggedraaid, met de bijbehorende dekking. Heb ik de heer Ulenbelt zo inderdaad goed begrepen?

De heer **Ulenbelt** (SP):
Als ik daarbij de hulp van de heer Van Weyenberg kan krijgen, dan is het antwoord: ja.

De heer **Van Weyenberg** (D66):
Wat een slap antwoord! Ik heb voor mijn eigen partij de hulp van de heer Ulenbelt niet nodig. Hij heeft ook niet die van mij nodig. Gaat hij in zijn tegenbegroting al die verhogingen terugdraaien, zoals hij de mensen die het debat nu volgen, wel belooft? Gaat hij dat doen? Volgens mij is een helder ja of nee op die vraag prima mogelijk.

De heer **Ulenbelt** (SP):
Wij zullen het maximale — ik herhaal: het maximale — doen om dat te bereiken. In 2008 en 2010 werd ons voorgespiegeld waarom mensen door zouden moeten werken: er zouden geen onderwijzers meer voor de klas staan en de billen in de verzorgingshuizen zouden niet meer worden gewassen. Dat is allemaal onzin, bullshit, gebleken. Wat dat betreft is er dus geen enkele reden om de AOW-leeftijd te verhogen.

De **voorzitter**:
"Onzin" was een prima woordkeuze in het parlement. Het andere woord dat u gebruikte, vond ik minder geschikt.

De heer **Pieter Heerma** (CDA):
Waarvan akte, voorzitter. De stelligheid van de heer Ulenbelt hier moeten we zien in relatie tot de handelingen van de SP op dit terrein de afgelopen jaren. In het verkiezingsprogramma staat inderdaad de nodige tekst, maar de doorrekening liet wel degelijk een AOW-leeftijdsverhoging zien, inkomensafhankelijk vanaf 2015 en vanaf 2025 voor iedereen. De heer Roemer heeft daar in de campagne toen over gezegd: we werden daartoe gedwongen, doordat allerlei andere plannen niet goed waren doorgerekend. Daarna is door de heer Roemer gezegd dat het teruggedraaid zou worden. Dat is vervolgens in geen enkel voorstel en in geen enkele tegenbegroting gedaan. Als je zelf als partij zo'n lijn hebt in de afgelopen jaren, vind ik het ingewikkeld dat de heer Ulenbelt nu opnieuw net doet alsof de SP dat nu wel gaat doen, terwijl de handelingen van de afgelopen jaren hebben laten zien dat de SP dat helemaal niet doet.

De heer **Ulenbelt** (SP):
Ik begrijp ongelooflijk goed de belangstelling voor het SP-verkiezingsprogramma uit 2012. Ik snap ook de discussie over 2025. Maar we zitten nu met deze kwestie: het wetsvoorstel van de staatssecretaris om de AOW-leeftijd te verhogen. Ik vraag waarom dat nu nodig is en ik vraag aan de staatssecretaris, als zij dat door wil zetten, om met een ruime overbruggingsregeling te komen om de mensen tegemoet te komen. Daar gaat dit debat over. Dit debat hebben we gevoerd. Dat gaan we een volgende keer weer doen. Ik vraag aan de Kamerleden om om zich heen te kijken. Hier worden meer mensen de arbeidsmarkt opgejaagd. Dat leidt tot extra werkloosheid bij jong en oud.

De heer **Pieter Heerma** (CDA):
Ik denk dat door verschillende partijen in dit huis tijdens dit debat vragen gesteld zullen worden over die overbruggingsregeling. Dat is ook in de schriftelijke ronde al gebeurd. Ja, de overbruggingsregeling die er nu ligt, is gegeven die versnelling summier. Maar de heer Ulenbelt schetst hier een beeld alsof de SP altijd tegen de verhoging van de

AOW-leeftijd is geweest, die ook nooit gewild heeft en er zeker nu tegen is. Maar wat de SP aangeeft in verkiezingsprogramma's, in doorrekeningen en in tegenbegrotingen, is iets anders. Het zou de heer Ulenbelt sieren als hij daar gewoon openlijker voor uit zou komen.

De heer **Ulenbelt** (SP):
Ik heb die debatten over de verhoging van de AOW-leeftijd gevoerd voor de SP. Ik heb daar steeds gezegd: als er in sectoren tekorten zijn, dan kan het aan de orde zijn. Dan willen Nederlanders dat ook. Ik heb daar voorbeelden van genoemd. Als de dijken breken, komen de mensen uit de bejaardentehuizen ook helpen om het zand op de dijken te leggen. Maar die noodzaak was er toen niet. Die is er nu eigenlijk nog veel minder. Als die noodzaak er in de toekomst wel is, dan spreken we daarover. Dan lossen we met werkgevers en werknemers in Nederland de tekorten op de arbeidsmarkt op.

De heer **Klaver** (GroenLinks):
De partijen in het parlement hebben verschillende belangen en inhoudelijke opvattingen, maar ze zouden één gedeeld belang moeten hebben: het aanzien van de politiek en het vertrouwen van burgers in de politiek. Ik denk dat dat wordt geschaad als je als overheid ...

(Onrust op de publieke tribune.)

De **voorzitter**:
Ik verzoek de mensen op de publieke tribune om zich niet te bemoeien met het debat. U mag vinden wat u wilt, maar u mag dat niet laten horen op de publieke tribune. Zo hebben we dat met elkaar afgesproken. Ik geef het woord aan de heer Klaver.

De heer **Klaver** (GroenLinks):
Het zou wel een toevoeging aan het debat zijn als dat wel zou mogen, maar zolang de regels zo zijn, gaat dat helaas niet. Ik denk dat we een gezamenlijk belang hebben. Dat belang om het vertrouwen in de politiek te houden, of soms ook te herstellen, komt in gevaar als je als overheid onbetrouwbaar bent. Maar het komt ook in gevaar als politieke partijen dingen beloven die ze niet waar kunnen maken. En daar stoor ik me aan, mijnheer Ulenbelt. Want wat u nu met zoveel woorden zegt, is dat die AOW-leeftijdsverhoging eigenlijk teruggedraaid zou moeten worden. Als uw collega's dan vragen of u dat ook werkelijk gaat doen als u in die positie bent, of we dat terug gaan zien in de plannen die de SP de komende tijd zal produceren, dan is het antwoord op die vraag vaag. En ik ben bang dat het antwoord op die vraag uiteindelijk nee zal zijn. Ook dat, mijnheer Ulenbelt, ondermijnt het vertrouwen van mensen in de politiek: loze beloftes die u niet na kunt komen.

De heer **Ulenbelt** (SP):
Waren wij maar in de gelegenheid geweest om ons verkiezingsprogramma uit te voeren. Dan had u het gezien. Nu praat u over een verleden en een toekomst. U maakt zelfs de betrouwbaarheid van de politiek afhankelijk van wat ik sta te doen. U wordt daar terecht een beetje om uitgelachen op de publieke tribune. U kunt ons dat verwijt niet maken. Als wij in de gelegenheid zijn, maken wij onze woorden waar.

De heer **Klaver** (GroenLinks):
Het gaat niet eens om "in de gelegenheid zijn en die woorden waarmaken". Misschien kan ik dat met een voorbeeld aangeven. Mijn fractie vindt het bijvoorbeeld belangrijk dat de gaskraan in Groningen wordt dichtgedraaid, net als de fractie van de heer Ulenbelt. Wij komen daarvoor met voorstellen. Die zijn pijnlijk, want als je dat echt wilt doen, betekent dat ook dat de belasting omhoog zal moeten die mensen betalen op energie. Maar dat zijn keuzes die we maken. Daarmee laten we zien wat we ervoor over hebben om bijvoorbeeld de gaskraan verder dicht te draaien. Als de heer Ulenbelt hier zegt dat de verhoging van de AOW-leeftijd teruggedraaid moet worden, heeft dat consequenties. Dan zal hij dat op andere plekken in de begroting moeten oplossen. Daar doet hij dan voorstellen voor. Het gaat er niet eens over of hij die gaat realiseren in een nieuw kabinet. Nee, hij moet daar zelf eens voorstellen voor doen. Ik heb die voorstellen nog nooit gezien van de heer Ulenbelt. Nog nooit. Hij heeft grote woorden, maar geen enkel concreet voorstel dat realiteitszin heeft. Dat is waar ik hem op uitdaag: kom daarmee, mijnheer Ulenbelt, ga daarover het debat aan in plaats van alleen maar een grote mond te hebben en eigenlijk een goedkoop praatje te houden.

De **voorzitter**:
Uw vraag is helder. Mijnheer Ulenbelt.

De heer **Ulenbelt** (SP):
Ik heb geen vraag gehoord. En waar wij mee komen, zal de heer Klaver zien. De verhoging van de AOW-leeftijd zit nu op een maand en de volgende keer op twee maanden. Ik hoop dat er dit jaar nog verkiezingen komen. Dan zal de heer Klaver zien wat wij voorstellen.

De heer **Madlener** (PVV):
Ik zal een poging doen om de heer Ulenbelt uit de brand te helpen. De PVV en de SP zijn het erover eens dat 65 jaar een heel goede leeftijd voor pensioen is en moet blijven. Wij hebben daar ook miljarden voor uitgetrokken in onze tegenbegroting. Dat kost heel veel geld, maar dat hebben wij wel gedaan en de SP niet, als ik de collega's zo beluister. Hoe hebben wij dat kunnen financieren? Door die enorme massa-immigratie eens aan te pakken. Die massa-immigratie, die komst van tienduizenden gelukszoekers naar Nederland, kost miljarden. Waarom zoekt de SP het niet daarin? Waarom financiert de SP die "65 blijft 65" niet door de massa-immigratie eens aan te pakken? En waarom laat de SP ook de open grenzen bestaan?

De heer **Ulenbelt** (SP):
Ik weiger in discussie te gaan met de heer Madlener over massa-immigratie, terwijl het vraagstuk dat hier aan de orde is, is: wat gebeurt er met het inkomen van mensen die over de 65 heen gaan? Dat wijs ik af. Daar gaat het hier om. In de verkiezingscampagne ga ik weer met de heer Madlener spreken over dat soort vraagstukken.

De heer **Madlener** (PVV):
Waar het hier om gaat, is niet of 65, 65 moet blijven, want daar zijn wij het over eens. De vraag is: hoe gaat de SP dat dekken? De heer Ulenbelt krijgt terecht allerlei vragen van collega's: hoe gaat de SP dat betalen? Ik doe de heer Ulenbelt nu een handreiking. Ik zeg: doe het net als wij en sluit de grenzen voor gelukszoekers. Daaruit kunnen we die 65 betalen. Het is dus een poging om de heer Ulenbelt te helpen, maar ik geloof niet dat de SP dit wil overnemen.

De heer **Ulenbelt** (SP):
In de discussies over de verhoging van de AOW-leeftijd hebben wij erop gewezen dat de stijgende belastinginkomsten over pensioenen ruim voldoende zijn om het toenemende beroep op de AOW — want dat is er inderdaad — te kunnen betalen. Voor ons was die verhoging helemaal niet nodig geweest. Er zijn plekken zat in Nederland waar je geld kunt halen. Er gaan miljarden naar banken die in de schulden zitten. Dat kan wel. Als daarvan het gevolg is dat 65-plussers in de schulden worden gestoken, wijzen wij dat af.

(Applaus op de publieke tribune)

De heer **Krol** (50PLUS):
Voorzitter. 50PLUS dankt de staatssecretaris voor de beantwoording van haar vragen. Achtereenvolgens zal ik ingaan op de gevolgen van dit wetsvoorstel, de noodzakelijkheid en de wenselijkheid ervan, de werkgelegenheidseffecten en het vraagstuk van de levensverwachting, en tot slot op de financiële overgangsregeling.

Wat zijn de gevolgen van dit wetsvoorstel? Er is een gemiddeld inkomensverlies van bijna vijf maanden en maximaal negen maanden AOW. Er worden 180.000 tot 240.000 mensen met prepensioen getroffen door dit voorstel. Boven op de bijna €20.000 die sommige mensen al kunnen kwijtraken door de eerdere verhoging van de AOW-leeftijd, kan door dit wetsvoorstel voor bijvoorbeeld alleenstaanden nog eens €8.000 komen. FNV en CNV spreken zelfs over €9.000.

Het wetsvoorstel is goedbeschouwd een eenmalige harde bezuiniging. Het voorstel heeft geen invloed op de houdbaarheid van de overheidsfinanciën op lange termijn en geen structurele invloed op de werkgelegenheid. Wat doet het wetsvoorstel dan wel? Door dit wetsvoorstel gaan 300.000 mensen later met pensioen. De AOW-uitgaven gaan incidenteel met in totaal bijna 3 miljard omlaag over een periode van 2016 tot 2024. De versnelde verhoging van de AOW-leeftijd is een bezuinigingsmaatregel die vooral is ingegeven door de economische crisis en de toestand van de overheidsfinanciën in 2012. 50PLUS heeft daarom twijfels over de urgentie van dit wetsvoorstel, zeker op dit moment.

In de CPB-studie Minder zorg om vergrijzing van vorig jaar wordt uiteengezet welke bijdrage onder meer de verhoging van de AOW-leeftijd en de versobering van het Witteveenkader leveren aan de houdbaarheid van de overheidsfinanciën op lange termijn. De analyse van het CPB laat zien dat het houdbaarheidssaldo op grond van ingezet en voorgenomen beleid wordt omgebogen van een tekort van 4,4% van het bruto binnenlands product in 2010 naar een overschot van 0,4% op lange termijn. De staatsschuld kan volgens het CPB rond 2080 zelfs helemaal afgelost zijn en slaat daarna om in een vermogen. Nou, wat een vooruitzicht. Wij vragen de staatssecretaris, even als theoretische exercitie, hoe dit beeld er volgens haar uit zou zien als wij, uitgaande van de sowieso gezondere overheidsfinanciën van dit moment, zoals gepredikt door VVD en PvdA, geheel afzien van dit wetsvoorstel. Worden de overheidsvoorzieningen dan op enig moment in de voorzienbare toekomst niet meer houdbaar of aanzienlijk minder betaalbaar? Wij vragen haar dit grondig te onderbouwen. Als er een noodzaak voor dit specifieke wetsvoorstel zou zijn, kun je erover nadenken. Maar de noodzaak van de maatregel moet wel gericht aangetoond kunnen worden, ook al omdat dit wetsvoorstel zeer ingrijpende gevolgen heeft voor heel veel mensen in een beperkte leeftijdscategorie, namelijk zij die geboren zijn tussen 1951 en 1955. Onze indruk is dat het laten vervallen van dit wetsvoorstel een vrij geringe invloed heeft op de houdbaarheid van de overheidsfinanciën op middellange termijn.

Mevrouw **Schouten** (ChristenUnie):
Ik denk dat de heer Krol op dat laatste punt gelijk heeft, want dit wetsvoorstel doet inderdaad helemaal niets aan de houdbaarheid van de overheidsfinanciën, want het levert geen structurele opbrengst op. De heer Krol wees echter ook op allerlei maatregelen die genomen zijn om ervoor te zorgen dat de overheidsfinanciën wel op orde zijn of houdbaar zijn. Het is een beetje een technisch verhaal, maar het gaat erom of wij in de toekomst onze zorg en onze voorzieningen nog kunnen betalen voor onze kinderen en kleinkinderen. Daarvoor heeft het kabinet, samen met andere partijen, enkele moeilijke maatregelen moeten nemen. Onderkent de heer Krol dat die maatregelen nodig waren? Hij zegt dat de overheidsfinanciën nu houdbaar zijn en dat we dit dus niet meer hoeven te doen. Is hij dan met terugwerkende kracht blij dat de overheidsfinanciën houdbaar zijn gemaakt?

De heer **Krol** (50PLUS):
We hebben het hier over een ander onderwerp. We hebben het over de versnelde verhoging van de AOW-leeftijd. Daar wil ik mij op richten. Als ik alle voorstellen die de afgelopen tijd gepasseerd zijn een voor een met mevrouw Schouten moet gaan doornemen, dan zitten we hier vanavond om kwart over acht nog.

Mevrouw **Schouten** (ChristenUnie):
De heer Krol zegt terecht — dat zei ik er expres bij zojuist — dat dit wetsvoorstel helemaal niets doet voor de houdbaarheid van de overheidsfinanciën. Hij zegt ook dat de overheidsfinanciën al houdbaar zijn gemaakt. Dat is zijn argument. Dat ben ik helemaal met hem eens, maar dan vraag ik hem ook of hij onderkent dat dit wel komt door maatregelen waar hij in het verleden tegen is geweest. Is hij dan met terugwerkende kracht toch blij dat die maatregelen zijn genomen?

De heer **Krol** (50PLUS):
Ik ben bang dat dit vooral te maken heeft met invloeden uit het buitenland. Als die gunstig zijn geweest, hebben wij daar een voordeel van. Maar ik betwijfel heel sterk dat dit

te maken heeft met maatregelen die dit kabinet genomen heeft.

50PLUS is ervan overtuigd dat dit wetsvoorstel, zeker op korte termijn, de kansen van mensen op het vinden van een baan verkleint. Er zijn nu 633.000 werklozen. De werkloosheid neemt nauwelijks af. Vooral veel ouderen zitten langdurig in de WW en in de bijstand en komen daar nauwelijks meer uit. Straks gaan er ook nog eens 300.000 mensen later met pensioen, want zij moeten in veel gevallen langer doorwerken. Dit moet toch problemen gaan opleveren op de nu al krappe arbeidsmarkt? Kan de staatssecretaris aantonen dat er geen verstoring op de arbeidsmarkt optreedt? Wat gaat zij eraan doen om de arbeidsmarkteffecten te volgen en ongewenste effecten tegen te gaan?

Mevrouw **Schut-Welkzijn** (VVD):
Graag krijg ik een reactie van de heer Krol op wat er in de nota naar aanleiding van het verslag staat, namelijk dat er geen sprake is van verdringing van ouderen door jongeren of jongeren door ouderen op de arbeidsmarkt. Er staat ook dat het leidt tot meer werk, als er meer mensen op de arbeidsmarkt aanwezig zijn, dus als zich meer ouderen aanbieden. Wat vindt de heer Krol daarvan?

De heer **Krol** (50PLUS):
Ik neem aan dat ook bij de VVD veel brieven en reacties uit de hele samenleving zijn binnengekomen. Daarin staat heel duidelijk dat men daar anders over denkt. Dat is ook de reden waarom ik het verhaal vertel zoals ik het vertel.

Mevrouw **Schut-Welkzijn** (VVD):
De heer Krol kan er wel anders over denken, maar hij haalt ook het CPB-rapport aan. Hij zegt dat daarin staat dat er eigenlijk helemaal geen probleem is en dat alle problemen in de toekomst zullen zijn opgelost. Realiseert hij zich dat in de nota's van het CPB ervan wordt uitgegaan dat de AOW-leeftijd inderdaad wordt verhoogd en dat meer ouderen zich aanbieden op de arbeidsmarkt? Het gaat dus niet om verwaarloosbare bedragen, zoals de heer Krol schetst. Het gaat om 3,6 miljard euro aan besparingen en extra belasting- en premie-inkomsten. Hoe gaat de heer Krol dat dekken op middellange termijn?

De heer **Krol** (50PLUS):
Je kunt op allerlei manieren dekking daarvoor vinden. Ik vind het triest dat er partijen in de Kamer zitten die het geld proberen weg te halen bij mensen die het nauwelijks kunnen missen, maar dat de grote banken wel makkelijk met dingen kunnen wegkomen.

50PLUS vindt — ik zeg het nog maar eens — dat voorrang moet worden gegeven aan de bestrijding van jongeren- en ouderenwerkloosheid. Vooral van de bestrijding van ouderenwerkloosheid moet meer werk worden gemaakt. We moeten eerst mensen met een overbrugbare afstand tot de arbeidsmarkt weer aan het werk zien te krijgen. De brutoarbeidsparticipatie van 65-minners moeten wij verhogen. We moeten ook meer werk maken van scholing en training van zittend personeel. Gezien de krappe arbeidsmarkt van dit moment is volgens 50PLUS, afgezien van de schatkist, niets of niemand gebaat bij dit wetsvoorstel.

50PLUS stelt vast dat dit wetsvoorstel een uniform regime hanteert voor de versnelde verhoging van de AOW-leeftijd, terwijl de leeftijdsverwachting voor lager opgeleiden en mensen met lagere inkomens vier à vijf jaar lager is dan die van hoger opgeleiden en mensen met een hoger inkomen. Dit wetsvoorstel leidt dus tot verdere benadeling van lager opgeleiden en dat zijn meestal ook de mensen met lagere inkomens. Zij zien zich genoodzaakt om per saldo langer door te werken, terwijl daarvoor minder rechtvaardiging te vinden is in een hogere gemiddelde levensverwachting. Een flexibele AOW-leeftijd kan een oplossing bieden voor dit nijpende probleem. 50PLUS begrijpt dat de regering meer nadelen dan voordelen ziet in de flexibilisering van de AOW-leeftijd, maar dat betekent niet dat wij die mensen in de kou mogen laten staan. Hoe gaat de staatssecretaris mensen met de statistisch laagste levensverwachting tegemoetkomen? Wat 50PLUS betreft is het hoog tijd om dit onderdeel van het pensioenakkoord voor mensen met lage inkomens uit te voeren. Er moet voor hen een goede oplossing komen. In dit verband vragen wij nog een reactie van de staatssecretaris op het artikel van Yvonne Adema, Jan Bonenkamp en Lex Meijdam van 20 maart jongstleden. Het draagt de veelzeggende titel "Waarom een flexibele AOW wél een goed idee is".

Ook weer in de nota naar aanleiding van het verslag wordt omstandig uiteengezet dat er sprake is van een goede, billijke overbruggingsregeling om het mede door dit wetsvoorstel groeiende AOW-gat te helpen dichten. Echter, de signalen die wij krijgen en de commentaren die wij lezen, wijzen op een regeling die slechts zeer beperkt het gapende AOW-gat dicht. Het is een regeling op minimumniveau. Mensen met een spaarpotje van enige omvang kunnen er geen aanspraak op maken. Zij kunnen er duizenden euro's bij inschieten, tot opgeteld twee jaar AOW aan toe. Kortom, die overbruggingsregeling is niet meer dan een doekje voor het bloeden. 50PLUS ziet het als een onevenredige aanslag op het eigendomsrecht dat de AOW-uitkering is. De regering ziet dit anders. Wat zegt het kabinet dan tegen de mensen die buiten de overbruggingsregeling vallen? "Gaat u maar langer doorwerken?" Of: "Spreekt u maar andere inkomstenbronnen aan?" Ja, gooi het maar in mijn pet; zo kan ik het ook. Wij vragen een uitvoerige toelichting en een grondige rechtvaardiging van de staatssecretaris voor deze financiële aderlating voor vele duizenden mensen.

Ik sluit af en vat kort samen. Zoals u inmiddels begrijpt, heeft 50PLUS ernstige bedenkingen bij het nut en de noodzaak van dit wetsvoorstel onder de gegeven economische omstandigheden en bij de huidige, zoals door het kabinet wordt beweerd, gunstige stand van de overheidsfinanciën. Het draagt op termijn nauwelijks bij aan de structurele houdbaarheid van de uitgaven van de overheid. De gevolgen voor vele duizenden mensen zijn ingrijpend en de werkgelegenheidseffecten zijn op dit moment volstrekt ongewenst. Het voorstel pakt bovendien onrechtvaardig uit voor lager opgeleiden, die veelal een laag inkomen en een gemiddeld genomen beperktere levensverwachting hebben. De overgangsregeling schiet nog steeds tekort. De AOW is door de eerdere verhoging van de AOW-leeftijd al behoorlijk ingeperkt in vergelijking met de landen om ons heen. Moet dat met dit wetsvoorstel nog verder worden doorgezet als de prijs die daarvoor betaald moet worden, zo hoog is? Wij zeggen, alles afwegend en zoals het er nu bij ligt, nee tegen dit wetsvoorstel, tenzij de staatssecretaris vandaag met wel heel goede en vooral nieuwe argumenten komt.

Mevrouw **Vermeij** (PvdA):
Het is wellicht een detail, maar ik stel er toch prijs op dat het in dit debat over feiten gaat. De heer Krol had het over "een spaarpotje" als het om de overbruggingsuitkering gaat. Daarover zal ik in mijn bijdrage overigens ook een flink aantal vragen stellen. Maar ik wijs hem erop dat die vrijstelling voor alleenstaanden op €21.330 en voor partners op €42.660 ligt. Voor zelfstandigen geldt daarbovenop nog een extra vrijstelling van meer dan een ton. Daarnaast tellen het eigen huis en het pensioenvermogen niet mee. Ik wil van de heer Krol weten of hij dat "een spaarpotje" noemt.

De heer **Krol** (50PLUS):
Heel veel mensen hebben dat helaas niet gespaard, maar de mensen die het wel gespaard hebben, hebben daar hun leven lang keihard voor gewerkt.

☐

Mevrouw **Schouten** (ChristenUnie):
Voorzitter. Bij de voorbereiding van dit debat moest ik terugdenken aan 2012. Toen voerden we een memorabel debat over de verhoging van de AOW-leeftijd en over de uiteindelijke koppeling aan de levensverwachting, want die was ook onderdeel van dat wetsvoorstel. Ik herinner me dat met name de PVV en de SP daarvoor heel veel tijd nodig hadden. Het was terecht een heel uitgebreid debat, want het ging over een nogal groot wetsvoorstel. Met de verhoging van de AOW-leeftijd was heel lang niets gebeurd, terwijl het, zoals wij in het debat meerdere malen hebben gezegd, de heer Drees zelf was die bij de invoering al aangaf dat het niet vanzelfsprekend zou zijn dat die 65 jaar ook 65 jaar zou blijven. Wij hebben destijds ook vol overtuiging ingestemd met een verhoging van de AOW-leeftijd en uiteindelijk een koppeling van de AOW-leeftijd aan de levensverwachting, met ingang van 2023. We hadden daar een zorgvuldig traject voor afgesproken. We hebben ook mede aan de basis gestaan van dat traject en we hebben ook echt gezocht naar wat goede stappen zouden zijn om iedereen de kans te geven daarin mee te komen, want het ineens verhogen zou heel veel consequenties hebben. We hebben daarover toen ook uitvoerig gedebatteerd.

Nu ligt er een nieuw wetsvoorstel op tafel. Dit wetsvoorstel maakt het pad dat we hebben afgesproken naar die koppeling van de AOW aan de levensverwachting sneller, met als reden de overheidsfinanciën. Onderkent de staatssecretaris — dat heeft zij eigenlijk in alle stukken, antwoorden en onderbouwingen al gedaan — dat dit wetsvoorstel geen structurele opbrengst oplevert? We hebben de principiële stap namelijk al gezet: het koppelen van de AOW-leeftijd aan de levensverwachting. Dat was cruciaal, ook voor de houdbaarheid van de overheidsfinanciën. Onderkent de staatssecretaris dat dit wetsvoorstel daar voor de rest niets aan doet?

In het sociaal akkoord is in 2013 ook een overbruggingsregeling afgesproken. Die regeling ging uit van het huidige wetsvoorstel, het huidige pad, dus 2023 gekoppeld aan de levensverwachting. Nu ligt er een wetsvoorstel dat dit pad versnelt en dat ook eerder tot die koppeling aan de levensverwachting komt. Wat betekent dat nou voor die afspraak in het sociaal akkoord? Wij worden hier altijd om de oren geslagen met "we kunnen dingen niet veranderen, want het is nou eenmaal afgesproken in het sociaal akkoord". Ik kan mij zo voorstellen dat dit voor dit punt niet geldt. De sociale partners — we hebben de brieven ook allemaal gehad — hebben een overbruggingsregeling afgesproken op basis van een oude wet. Nu komt er een nieuwe wet waarin dus een leemte gaat ontstaan. Betekent dat dan ook dat de afspraken in het sociaal akkoord niet meer gevolgd worden? Ik ben wel benieuwd naar de zienswijze van de staatssecretaris en of zij met de sociale partners daarover contact heeft gehad.

De overbruggingsregeling wordt niet aangepast met dit nieuwe wetsvoorstel. Welke keuze heeft daaraan ten grondslag gelegen voor het kabinet? Is overwogen om in verband met genoemde versnelling die overbruggingsregeling nog eens goed te bekijken? Ik krijg de indruk dat daar niets aan gedaan is. Klopt dat? Zo ja, is de staatssecretaris van plan dat alsnog te bekijken? Ik kan mij zo voorstellen dat dit de nare gevolgen van dit wetsvoorstel zou kunnen verminderen.

De crux voor mijn fractie is het zijn van een betrouwbare overheid. In 2012 hebben we in het kader van het toenmalige wetsvoorstel afgesproken dat een wijziging van de AOW-leeftijd een periode van vijf jaar zou behelzen. We zouden dat tijdig aankondigen zodat mensen konden anticiperen op die verhoging van de AOW-leeftijd. Twee jaar na dat wetsvoorstel ligt er nu een wijziging die geen invoeringstermijn van vijf jaar kent. Dat is voor mijn partij bezwaarlijk, zeg ik hier nu maar alvast. Dus wij hebben daarom ook grote moeite met dit wetsvoorstel. De principiële stap is gezet, te weten koppeling aan de levensverwachting. Wij hebben een zorgvuldig traject afgesproken en er is een overbruggingsregeling. En nu ligt er een wetsvoorstel dat die zaken in een keer doorkruist. Dat is een element dat voor mijn fractie eigenlijk niet mee te maken is. Als wij in deze Kamer moeilijke stappen moeten zetten, dan moeten wij die ook zetten, maar wij moeten ook consistent zijn in ons beleid. Ik heb de indruk dat dit laatste met dit wetsvoorstel niet het geval is.

De heer **Madlener** (PVV):
Het klinkt mij als muziek in de oren wat de ChristenUnie inbrengt. Betekent dit nu ook dat u de gedoogsteun gaat intrekken voor het kabinet? U kunt natuurlijk nog veel meer doen dan alleen maar tegenstemmen. U weet dat een tegenstem van ons, van u en van de SP niet voldoende is om dit tegen te houden, maar wat u wel zou kunnen doen, is achter de schermen in uw gedoogkabinet zeggen: dit pikken wij niet, want dit hebben wij niet afgesproken. Waar u spreekt over een onbetrouwbare overheid en u dit echt een heel belangrijk punt vindt, gaat u toch achter de schermen onderhandelen met het kabinet en gaat u dit toch blokkeren? Gaat u dat ook doen?

Mevrouw **Schouten** (ChristenUnie):
Wij hebben meerdere wetsvoorstellen in deze Kamer niet gesteund, die wel door het kabinet zijn voorgesteld. Ik noem bijvoorbeeld het leenstelsel en de winstuitkering in de zorg. Op al deze onderwerpen hebben wij inhoudelijk bezwaren. Het zijn ook onderwerpen waarbij wij keihard ons best hebben gedaan om ze van tafel te krijgen. Ook in deze Kamer hebben wij dat gedaan. Wij hebben ervoor gevochten. Dit wetsvoorstel steunen wij niet om de redenen die ik ook heb vermeld. Wij hebben dat pad afgesproken, daar moeten wij ons nu netjes aan gaan houden. Ik constateer

dat een meerderheid in de Kamer dit nu wel steunt. Ik vind dat jammer, het was niet mijn route geweest. Wij zeggen echter niet meteen bij alle onderwerpen waarmee wij het niet eens zijn, dat wij de onderwerpen waarmee wij het wel eens zijn, ook niet meer steunen. Dat is niet onze lijn in het parlement. Wat goed is en deugt, kunnen wij steunen. Wat niet goed is en niet deugt, steunen wij niet. Dat is hier ook het geval.

De heer **Madlener** (PVV):
Dit is toch iets te makkelijk. U bent een gedoogpartner. Dat betekent dat u een akkoord hebt gemaakt en een aantal dingen steunt, ook dingen waar u het niet mee eens was. Mijn vraag is of u doorgaat met dit gedogen, zelfs nu dit wetsvoorstel het toch gaat halen.

Mevrouw **Schouten** (ChristenUnie):
Het is niet waar dat wij dingen hebben gesteund waar wij het niet mee eens waren. Dat zou ook wel een beetje ingewikkeld worden. Wij hebben onze positie gebruikt om de wetsvoorstellen die echt slecht waren, te verbeteren of, in sommige gevallen, helemaal van tafel te krijgen. Ik zie hier, zoals bij het leenstelsel ook het geval was, dat er andere partijen zijn die ervoor zorgen dat het wetsvoorstel het wel gaat halen. U bent net zoveel parlementariër als ik, mijnheer Madlener, om te weten dat wij op onze kop kunnen gaan staan, maar dat een wet gewoon vanuit deze Kamer doorgaat als er een meerderheid voor is. Ik kan vooral alleen markeren wat onze positie is.

En dan kan ik ook tot een afsluiting komen, voorzitter. Dit wetsvoorstel vinden wij niet nodig om de reden dat wij principiële stappen hebben gezet. Wij vinden dat een overheid zich ook moet houden aan het pad dat is afgesproken, waarover in de wet ook staat dat de volgende verandering na vijf jaar is. De structurele opbrengst is nul. Laten we dit gewoon niet doen en ervoor zorgen dat de mensen weten waar ze aan toe zijn, ook wat betreft het verhogen van de AOW-leeftijd.

☐

Mevrouw **Schut-Welkzijn** (VVD):
Voorzitter. De levensverwachting van mensen stijgt veel sneller dan we ooit hadden verwacht. Sinds de introductie van de AOW in 1957 is de levensverwachting met vijf jaar gestegen. Door onze goede gezondheidszorg en de ontwikkeling van de medische technologie stijgt de levensverwachting tot 2060 met nog eens vijf jaar. In de praktijk leven 65-jarigen nog veel langer, omdat zij gebruikmaken van de ontwikkelingen in de medische technologie na hun 65ste. We moeten op deze ontwikkelingen inspelen om de AOW houdbaar te maken. Dit voorstel draagt daar op middellange termijn aan bij, want de uitgaven voor de AOW stabiliseren hierdoor tot 2019. Het is verantwoord dat de AOW-leeftijd versneld wordt verhoogd. Cumulatief levert dit wetsvoorstel inclusief de extra belasting en premie-inkomsten 3,6 miljard euro op tot 2024.

Ook de VVD-fractie had liever gezien dat dit voorstel twee jaar eerder bij de Kamer was ingediend. De versnelling van de verhoging van de AOW-leeftijd tot 67 jaar in 2021 is bij de start van het kabinet in 2012 uitgebreid aangekondigd in de media en ook op de website van de Sociale Verzekeringsbank is hierover geen twijfel gelaten. Graag hoor ik van de staatssecretaris hoe zij mensen actief gaat informeren over hun precieze AOW-leeftijd.

Voor mensen die zich niet hebben kunnen voorbereiden op de verhoging van de AOW-leeftijd toen zij met vervroegd pensioen gingen, hebben we inderdaad een overbruggingsregeling afgesproken. Die regeling is nu voor meer mensen beschikbaar dan oorspronkelijk bedoeld was in het regeerakkoord. Mensen met een inkomen uit een vervroegdpensioenuitkering tot €3.000 per maand — mevrouw Vermeij haalde het ook al aan — en samenwonenden met een aanvullend pensioen tot €4.500 per maand kunnen ter overbrugging AOW krijgen. In 2013 en 2014 is hiervan echter nog weinig gebruik gemaakt, maar de grote stap naar zes maanden verhoging van de AOW-leeftijd voor 171.000 mensen moet per januari 2016 nog komen. Dus de kans is groot dat mensen dan alsnog gebruikmaken van de overbruggingsregeling als ze die nodig hebben.

Veel pensioenfondsen hebben dit AOW-gat ook al gedicht. Ze kunnen dit gat echter niet dichten voor de versnelling van de verhoging van de AOW-leeftijd omdat de wet hiertoe niet blijkt te zijn toegerust. Daartoe hebben collega Vermeij en ik het amendement op stuk nr. 9 ingediend. Graag een reactie daarop van de staatssecretaris.

De VVD kijkt naar de toekomst om de houdbaarheid van de AOW ook voor volgende generaties te bestendigen. De overbruggingsregeling geldt ook voor de mensen die met de versnelde verhoging te maken krijgen, die loopt tot 2019. De VVD vindt dan ook dat het aan het volgende kabinet is of we deze overbruggingsregeling nog verder continueren, omdat ook de lasten van die regeling dan bij het volgende kabinet worden neergelegd. Er zijn partijen die er hier in de Kamer voor pleiten om de verlenging van deze regeling van 2019 tot 2023 te dekken met schulden van een volgend kabinet. Daar doet de VVD niet aan mee, want zoals we allemaal weten, bestaat gratis geld niet. In de nota naar aanleiding van het verslag hebben we gelezen dat dit 48 miljoen kost. Dat is heel veel geld.

De heer **Klein** (Klein):
Dat vind ik toch wel een beetje een goedkope oplossing, mevrouw Schut-Welkzijn. U zegt dat we de AOW-leeftijd versneld gaan verhogen. Dan is het ook logisch dat de overbruggingsregeling wordt verlengd om te zorgen voor een redelijke overbrugging aangezien mensen zich hier niet op hebben kunnen voorbereiden. Nu zegt u dat het volgende kabinet mag bepalen of het dit gaat verlengen of niet. Maar is het niet veel logischer als we de AOW-leeftijd nu versneld verhogen dat we dan ook meteen overgaan tot die verlenging om daarmee mensen veel meer zekerheid te geven en niet de "uitschuifpolitiek" gaan voeren zoals u voorstelt: laat dat maar door het volgende kabinet bekijken, want het is nu tot 2019 en dan zien wij wel of we het doorschuiven naar 2023? Is dat niet veel logischer?

Mevrouw **Schut-Welkzijn** (VVD):
Integendeel, mijnheer Klein. U komt met een goedkope oplossing, want u wilt iets verlengen maar het zelf niet betalen. U dekt het zelf niet, u laat die lijken in de kast voor het volgende kabinet. Daar is de VVD niet van. Wij hebben die regeling tot 2019 georganiseerd, dus voor dit kabinet en voor nog een paar jaar daarna. De VVD is een betrouw-

bare partij die echt alleen maar het geld uitgeeft dat we zelf ter beschikking hebben en niet het geld van een volgend kabinet.

De heer **Klein** (Klein):
Voor een deel wordt dat natuurlijk al gedaan. Als wij zo praten, zijn alle overheidsfinanciën en alle maatregelen die dit kabinet genomen heeft natuurlijk ook gericht op de toekomst, op de bestendigheid voor volgende generaties, wat ik op zichzelf een heel goed argument vind. Maar vervolgens is het wel erg goedkoop om in dit geval aan de 48 miljoen over de periode 2019-2023 nu niets te doen omdat dat een zwaktebod zou zijn. Integendeel, we spreken juist af dat we zoiets gaan doen en vervolgens verzoeken we uiteraard aan het kabinet om daar goed beleid op te voeren met dekking en om op dit punt een betrouwbare overheid te zijn. Laten we niet een goedkoop verhaal houden dat we dit nu maar niet doen omdat we geen schulden willen overhevelen naar het volgende kabinet, terwijl u dat op heel veel punten wel doet.

Mevrouw **Schut-Welkzijn** (VVD):
Ik ben het niet met de heer Klein eens. Het kabinet kan hiervoor geen dekking bieden, want het gaat om een maatregel die pas valt in de periode 2019-2023, dus na de zittingsperiode van dit kabinet. Dus er kan geen dekking worden gevonden, want dit kabinet gaat daar gewoon niet over. Elke oplossing die mijnheer Klein verzint, is er niet. Er is geen dekking, want dat kan dit kabinet niet regelen. De heer Klein komt met een goedkope oplossing, want hij biedt geen dekking.

De heer **Madlener** (PVV):
Ik ben blij dat de VVD erkent dat deze versnelling van de verhoging van de AOW-leeftijd puur een financiële bezuinigingsmaatregel is om de overheidsfinanciën zogezegd op orde te brengen. Dat horen wij vaker vanuit de VVD. Maar waarom staat de VVD altijd als eerste klaar om cheques en naheffingen van Brussel over te maken? Waarom hoeft Griekenland maar één keer te piepen en gaan de miljarden weer van Nederland naar Griekenland? Waarom kiest de VVD niet voor onze mensen hier en laat zij steeds ons geld verdwijnen naar Griekenland en Brussel?

Mevrouw **Schut-Welkzijn** (VVD):
Wij hebben het hier over de versnelling van de verhoging van de AOW-leeftijd. De VVD staat ervoor om deze maatregelen te nemen om daarmee allerlei dingen te financieren die wij in de Nederlandse sociale zekerheid willen. Het zijn veel maatregelen waar ook de PVV voorstander van is. Op het moment dat wij maatregelen nemen die geld kosten, moeten die van de VVD goed gedekt worden. Daar ging het interruptiedebatje met mijnheer Klein over. Ik ben het niet eens met een dekking voor de toekomst.

De heer **Madlener** (PVV):
Dat begrijp ik. Deze maatregel neemt de VVD omdat het geld oplevert. Het gaat in totaal om, geloof ik, 1.200 miljoen, dus 1,2 miljard in de komende vier jaar. Daar krijgen wij natuurlijk een stijging van de werkloosheid voor terug; dat staat ook in de stukken. Waarom kiest de VVD ervoor om steeds maar klaar te staan voor cheques uit Brussel? Die moeten allemaal betaald worden. Als Griekenland een keer piept, staat de VVD ook al klaar met miljarden. Maar onze eigen mensen laat de VVD daarvoor bloeden. Waarom zijn de gepensioneerden en de mensen die bijna met pensioen gaan, de sluitpost van de VVD geworden?

Mevrouw **Schut-Welkzijn** (VVD):
De VVD is ervoor om de problemen die wij op ons pad vinden, op te lossen. Als iedereen in 2060 tien jaar langer leeft dan in 1957, dan kunnen wij niet volhouden dat wij de AOW-leeftijd op 65 jaar houden; dan is het nodig dat mensen langer blijven werken als zij dat kunnen. Ik weet dat de PVV daarvoor wegloopt, maar de VVD doet dat niet.

(Onrust op de publieke tribune.)

De **voorzitter**:
Ik vraag de mensen op de publieke tribune om zich te onthouden van commentaar. Dat doe ik omdat alle Kamerleden in vrijheid hun standpunten in het debat met elkaar moeten kunnen delen. Ik verzoek de mensen op de publieke tribune nogmaals om de Kamerleden die ruimte te bieden. Er zijn heel veel andere momenten waarop zij met Kamerleden in gesprek kunnen gaan en kunnen zeggen wat zij ervan vinden, maar niet tijdens het debat. Hier hebben Kamerleden het recht om in vrijheid hun standpunten met elkaar te kunnen wisselen.

Mevrouw **Vermeij** (PvdA):
Ik heb twee vragen aan collega Schut van de VVD-fractie over de overbruggingsuitkering. De huidige regeling loopt tot 2019. Dat is dus al over de huidige regeerperiode heen. Mevrouw Schut zegt dat 48 miljoen een hoop geld is — dat ben ik met haar eens — maar de opbrengsten van dit wetsvoorstel bedragen, afhankelijk van hoe je ze berekent, incidenteel 2,9 of 3,6 miljard. Hoe verhoudt een bedrag van 48 miljoen zich tot die opbrengsten?

Mevrouw **Schut-Welkzijn** (VVD):
Deze regeling is inderdaad, afwijkend van wat in het regeerakkoord vastligt, naar 2019 gegaan, ook als gevolg van het sociaal akkoord. De VVD heeft daar haar goedkeuring aan gegeven. Wij hebben maatregelen genomen ter versnelling van de verhoging van de AOW-leeftijd, die 3,6 miljard euro opleveren. Je kunt niet een deel van die opbrengsten die ook nog eens in een volgende kabinetsperiode zullen neerdalen, inzetten. Dat vind ik geen betrouwbaar beleid. Dat is een lijk in kast leggen voor een toekomstig kabinet. Daar is de VVD niet van.

Mevrouw **Vermeij** (PvdA):
Mevrouw Schut zei zelf al dat er ook mensen zijn die zich niet hebben kunnen voorbereiden, omdat ze al in een vroegpensioenregeling zaten. Deze mensen worden nu nogmaals met een verhoging geconfronteerd en daardoor komen ze als het ware met een dubbel AOW-gat te zitten. Eerder hebben wij afgesproken dat wij daarvoor een overbruggingsuitkering in het leven zullen roepen, uiteraard voorzien van een aantal voorwaarden. De VVD zegt nu dus "bij die volgende verhoging doen we dat niet".

Mevrouw **Schut-Welkzijn** (VVD):
In de media is, toen het kabinet-Rutte II aantrad, breed aangekondigd dat de AOW-leeftijd versneld zou worden verhoogd. Het is de eigen verantwoordelijkheid van mensen om daar kennis van te nemen. Door de late behandeling van de wet en door de vele mails die de VVD daarover heeft gekregen, zien wij ook wel dat er bij veel mensen vragen leven over wat hun exacte AOW-leeftijd is. Daarom heb ik de staatssecretaris gevraagd hoe zij gaat bevorderen dat mensen zich meer bewust worden van hun AOW-leeftijd.

De heer **Van Weyenberg** (D66):
Mevrouw Schut is helder, maar voor de goede orde: ik ben het niet met haar eens. Ik zal zo meteen wel pleiten voor uitbreiding van de regeling. De partij van mevrouw Schut heeft samen met de partij van mevrouw Vermeij geen meerderheid in de senaat. Zij is tegelijkertijd wel op zoek naar steun voor dit wetsvoorstel. Een aantal partijen overweegt haar te steunen, maar voor die partijen is dit wel degelijk een belangrijk punt. Het verbaast mij dat mevrouw Schut daar op geen enkele wijze aan refereert. Neemt de VVD niet een heel groot risico door op deze manier heel stellig een standpunt in te nemen dat de partijen van de VVD vervreemdt die de VVD juist keihard nodig heeft?

Mevrouw **Schut-Welkzijn** (VVD):
Dat zullen we zien. Wij kunnen geen steun verlenen aan een maatregel die in de volgende kabinetsperiode neerslaat. Als anderen dat wel kunnen, zullen we dat beoordelen.

Voorzitter: Van Veldhoven

De heer **Van Weyenberg** (D66):
Dat is mijn vraag niet. Ik zei dat het mijn indruk is dat het voor andere partijen een belangrijk onderdeel is van hun afweging. Het verbaast mij dat mevrouw Schut handelt alsof haar partij samen met de Partij van de Arbeid een meerderheid in beide Kamers heeft. Als ik haar was, zou ik mijn hand uitsteken naar de partijen die overwegen om een ingrijpend voorstel te steunen dat bijna 4 miljard moet opleveren.

Mevrouw **Schut-Welkzijn** (VVD):
De PvdA en de VVD zitten hier misschien verschillend in, maar dat is ons goed recht. Wij hebben met elkaar een afspraak gemaakt over de huidige overbruggingsregeling. Alles wat verder gaat of meer omvattend is dan die regeling, is voor discussie vatbaar en de PvdA en de VVD staat het dus allebei vrij om daar een eigen mening over te vormen. Maar wij gaan daar dus niet voor tekenen.

De heer **Pieter Heerma** (CDA):
Ook het CDA had een versnelling van de AOW-leeftijdsverhoging in haar programma staan, maar dan wel met een verruimde overgangsregeling. De overgangsregeling is summier, zeker in het licht van de aankomende versnelling. Het plafond van die regeling is verder inderdaad verhoogd in het sociaal akkoord, maar volgens mij is het toch gerechtvaardigd om het kabinet te vragen om én de duur van de overgangsregeling te verlengen én aandacht te schenken aan de groep die na 1 januari 2013 met VUT/pensioen is gegaan. Dat is dus de groep waarover het kabinet zegt: dat hadden ze maar in het regeerakkoord moeten lezen. Zegt mevrouw Schut nu namens de VVD dat zij A. dit niet vindt en B. dat zij een verruiming van de overgangsregeling zal blokkeren? Overigens vind ik punt A inhoudelijk lastig te verdedigen.

Mevrouw **Schut-Welkzijn** (VVD):
U zegt twee dingen. Ten eerste vraagt u of de VVD kan instemmen met een verlenging van de overbruggingsregeling. Ik heb al aangegeven dat ik de huidige overbruggingsregeling helemaal niet summier vind. Mensen met een inkomen tot €3.000 en samenwonenden met een inkomen tot €4.500 kunnen gebruikmaken van de overbruggingsregeling en dat vind ik verre van summier. Ten tweede vraagt u of de mensen die tussen 2013 en 2015 met vervroegd pensioen zijn gegaan, zich hebben kunnen voorbereiden op die verhoging van de AOW-leeftijd. De versnelling van de verhoging van de AOW-leeftijd is weliswaar al in 2012 aangekondigd door het kabinet en heeft al in alle media gestaan, maar toch kan ik wel begrijpen dat mensen daarover nog vragen hebben. Ik wil graag de antwoorden van het kabinet afwachten voordat ik daarover mijn finale oordeel geef.

De heer **Pieter Heerma** (CDA):
Ik ben blij dat de VVD-fractie in ieder geval op het tweede punt een stapje lijkt te zetten, want als wij met zo'n wetsvoorstel komen, is het echt nodig dat er goed naar die overgangsregeling gekeken wordt, dat die verbeterd en verruimd wordt. De cruciale vraag die ik mevrouw Schut stelde, heeft zij echter niet beantwoord. De VVD vindt misschien niet dat die regeling verlengd moet worden, bijvoorbeeld tot 2023, zoals in de schriftelijke ronde door verschillende partijen is gesuggereerd, maar is de VVD voornemens om een dergelijke uitbreiding te gaan blokkeren?

Mevrouw **Schut-Welkzijn** (VVD):
Zoals u al begrepen hebt uit het interruptiedebatje dat ik met mevrouw Vermeij had, staan de PvdA en de VVD daar verschillend in. Aan het eind van het debat zal blijken hoe het kabinet omgaat met de dekking en hoe de VVD daarover oordeelt.

De heer **Dijkgraaf** (SGP):
Ik verbaas mij hierover een beetje, eerlijk gezegd. Wij hebben het over een wetsvoorstel met cumulatieve bedragen van 3,6 miljard, 3.600 miljoen. Wij hebben het nu over een overbruggingsregeling die ook voor ons cruciaal is, zoals ik straks in mijn bijdrage zal toelichten. Ik zie dat die ook voor het CDA en GroenLinks cruciaal is. D66 en de Partij van de Arbeid hechten er ook aan. Ik denk dat die regeling zo'n 50 miljoen kost. Dat betekent dat de VVD een wetsvoorstel kan binnenhalen voor 98,8%, maar voor die 1,2% de boel in gevaar zou brengen. Dat is toch geen verstandige VVD-politiek, lijkt me!

Mevrouw **Schut-Welkzijn** (VVD):
Of je voorstander van zo'n wetsvoorstel bent en probeert om daarin zo veel mogelijk mensen mee te krijgen, is één. Of je voorstellen steunt waarvan je vindt dat een volgend

kabinet daarover zou moeten gaan, is twee. Als andere mensen met voorstellen komen, blokkeren wij die niet per definitie. Die opening heb ik net al in antwoord op de heer Heerma gegeven. Wij willen graag de dekking horen en het antwoord van het kabinet. Wij zullen dit voorstel zelf echter niet steunen, omdat wij vinden dat je geen lijken in de kast kunt achterlaten voor een volgend kabinet. Dat is het namelijk wel.

De heer **Dijkgraaf** (SGP):
Dat ligt eraan hoe het uiteindelijk gedekt wordt. Wij hebben nog niet eens een motie of iets dergelijks gezien. Misschien wordt dit voorstel al in de tekst van de motie zelf gedekt. Misschien zegt het kabinet ook wel dat het bereid is om het voorstel te dekken. Ik wil de VVD nogmaals voorhouden dat er heel brede steun kan zijn voor een wetsvoorstel, maar dat die brede steun ook weg zou kunnen vallen. Is dat geen element in de afweging die de VVD maakt, waardoor zij toch zegt dat dit een goede deal is doordat wij daarmee dik 3,5 miljard wél kunnen binnenhalen?

Mevrouw **Schut-Welkzijn** (VVD):
Ik herhaal wat ik heb gezegd. Ik wacht de antwoorden van het kabinet af. Als ik zo de interrupties hoor, wil alleen de VVD niet dat er lijken in de kast voor het volgende kabinet worden gecreëerd. Kennelijk heeft niemand in dit huis daarmee problemen. Dan is er dus voldoende meerderheid voor zo'n plan, neem ik aan. Daarvoor hoeft de SGP dus niet te vrezen.

De heer **Klein** (Klein):
Die vergelijking met een lijk in de kast is helemaal niet aan de orde, want "een lijk in de kast" betekent dat je niet weet dat er iets is, terwijl wij nu precies weten wat er aan de hand is: het zou 48 miljoen kosten in de periode van 2019 tot 2023. Er is dus helemaal geen sprake van een lijk, laat staan dat het uit de kast komt. Ik heb veel meer moeite met de redenering van mevrouw Schut dat de mensen zich allemaal hadden kunnen voorbereiden, omdat dit in 2012 in het regeerakkoord stond. Ze zouden volgens haar niet moeten piepen, want ze hadden zich hierop kunnen voorbereiden. De redenering is dat je meteen actie moet gaan ondernemen als iets in het regeerakkoord staat. Dan is deze hele wetsbehandeling, twee jaar later, eigenlijk een proformakwestie, want wij hebben het in 2012 al geregeld. Als dat zo is, had iedereen zich bijvoorbeeld toch ook al kunnen voorbereiden op de inkomensafhankelijke zorgpremie? Er zijn veel meer maatregelen in het regeerakkoord die niet zijn doorgegaan. Dat is toch de basis van dit kabinet voor dit debat in het parlement? Kun je niet veel beter tegen mensen zeggen: wacht de wetsbehandeling af en dan kun je je voorbereiden, in plaats van na een eventuele regeerafspraak?

Mevrouw **Schut-Welkzijn** (VVD):
Zoals ik al eerder heb aangegeven, is de VVD er wel voorstander van dat ook mensen die worden geraakt door de versnelde verhoging van de AOW-leeftijd via de huidige overbruggingsregeling, die extra maanden AOW krijgen. In die zin houdt ook de VVD rekening met de mensen die worden geraakt door de versnelde verhoging van de AOW-leeftijd. We vinden alleen niet dat we die regeling nog twee jaar extra kunnen doortrekken. Wij vinden dat een volgend kabinet over zijn eigen financiering gaat en niet dit kabinet.

De heer **Klein** (Klein):
Het gaat over het andere argument van mevrouw Schut: het is eigenlijk niet nodig, want de mensen hadden zich kunnen voorbereiden omdat het in 2012 in het regeerakkoord heeft gestaan. Vindt zij dat argument dus niet meer valide?

Mevrouw **Schut-Welkzijn** (VVD):
Dat vind ik wel valide. Alle staatjes hebben in alle kranten gestaan: wanneer, welke leeftijd, dat er in 2021 een AOW-leeftijd van 67 is. Sterker nog, ik heb veel mails gekregen van mensen die dachten dat het allang was ingegaan. Ik vind het dus een valide argument. De VVD-fractie heeft ook betoogd dat de mensen die met die versnelde verhoging worden geconfronteerd, gebruik kunnen maken van de bestaande overbruggingsregeling. Ook daar vindt de heer Klein de VVD aan zijn zijde.

De **voorzitter**:
Mevrouw Schut vervolgt haar betoog, tenzij er nog een vraag is van de heer Klaver. Ga uw gang.

De heer **Klaver** (GroenLinks):
Mevrouw Schut staat op dit punt bijna alleen in de Kamer. Heel veel partijen hechten eraan dat er een goede overgangstermijn komt. Dat is toch niet te veel gevraagd? Als de overheid eerst zegt dat ze de AOW-leeftijd gaat verhogen en dat daarvoor een overbruggingsregeling komt en als zij vervolgens die verhoging gaat versnellen, waarvoor argumenten zijn, waarom blijft mevrouw Schut er dan zo in persisteren dat dat niet zou kunnen? Alleen omdat wij geld zouden uitgeven uit een volgende kabinetsperiode? Wat is de argumentatie om dit niet te doen?

Mevrouw **Schut-Welkzijn** (VVD):
Het gaat ook om de redelijkheid van de termijnen. De aankondiging was in 2012 en we zitten nu in 2015. We hebben het over een extra verhoging van 2019 tot 2021; dat is vier tot zes jaar langer. Ik vind het heel goed uit te leggen dat als je het in 2012 al hebt aangekondigd en je in 2015 dat besluit neemt, je in 2019 tot 2021 voldoende tijd hebt gehad om je daarop voor te bereiden. Ik vind dat een heel redelijke termijn.

De heer **Klaver** (GroenLinks):
De totstandkoming van een verlenging van de overbruggingsregeling is voor mijn fractie echt cruciaal bij de beoordeling van dit wetsvoorstel. Ik snap de redenering niet. In 2010 is de huidige overbruggingsregeling tot stand gekomen. We besluiten nu tot een nog snellere verhoging van de AOW-leeftijd. We hebben er toen voor gekozen om dat helemaal tot het einde te doen. Nu duurt het drie jaar langer voordat je daar bent. Ik snap werkelijk niet waarom hierop bijna een blokkade wordt gelegd door de VVD. Dit klinkt voor mij bijna als verkiezingsretoriek na de verkiezingen. Ik zie nog steeds de ratio daarachter niet. Dat vind ik zonde.

Mevrouw **Schut-Welkzijn** (VVD):
Dan zitten wij daar anders in. Ik heb al eerder gezegd dat het geen blokkade is. Ik wil de antwoorden van het kabinet afwachten. Tegelijkertijd zeg ik dat de VVD er om twee redenen geen voorstander van is. Ten eerste willen wij geen geld uitgeven dat niet van ons is en ten tweede hebben we ons allang kunnen voorbereiden op de versnelling van de verhoging van de AOW-leeftijd.

De **voorzitter**:
Mevrouw Schut, u vervolgt uw betoog. Ik wil nog wel een korte opmerking maken. Het zou fijn zijn als wij de eerste termijn kunnen afronden voor de lunch. We hebben nog 70 minuten spreektijd ingeschreven staan. Ik weet niet of iedereen die volledig gaat gebruiken, maar als wij daarvan gebruikmaken, komen we al uit op 13.30 uur. Ik verzoek de collega's om zich te beperken tot de meest essentiële interrupties en ze in ieder geval kort te houden. Dan kunnen wij dat tijdstip halen, maar dat ligt uiteraard aan u.

Mevrouw **Schut-Welkzijn** (VVD):
Omdat we hebben afgesproken de AOW-leeftijd aan de levensverwachting te koppelen, moet dit besluit zonder politieke interventie worden genomen. We moeten hiervan een automatisme maken en geen jaarlijks vast te stellen AMvB, met een advies van de Raad van State. De voorwaarden voor het besluit zijn expliciet in artikel 7a, lid 2 geformuleerd. Het besluit om de AOW-leeftijd in de toekomst te koppelen aan de levensverwachting volgt dus al direct uit de wet. Een AMvB blijkt overbodig. Een ministeriële bekendmaking door publicatie in de Staatscourant volstaat. Hiertoe heb ik dan ook op stuk nr. 7 een amendement ingediend. Graag hoor ik daarop de reactie van de staatssecretaris.

In de wet is geregeld dat vanaf 2020 de AOW-leeftijd zal worden gekoppeld aan de levensverwachting. Nu is al duidelijk dat de AOW-leeftijd in 2022 met drie maanden moet worden verhoogd, gevolgd door een verdere verhoging in de jaren daarna. Dit besluit willen we niet uitstellen tot december 2016 als we nu al weten dat deze verhoging eraan zit te komen. De VVD wil voorkomen dat we tot in lengte van jaren een tijdelijke overbruggingsregeling nodig hebben. Daarom willen we mensen zo lang mogelijk de tijd geven, zich voor te bereiden op die verhoging. Door de medisch-technologische ontwikkelingen in de gezondheidszorg wordt een verdere stijging van de levensverwachting op de middellange termijn verwacht. Zodra de CBS-prognoses die stijging in de levensverwachting in opeenvolgende jaren laat zien, moet de verhoging van de AOW-leeftijd worden aangekondigd. De VVD-fractie wil niet wachten tot vijf jaar vooraf, zodat mensen eerder weten waar zij aan toe zijn, zich langer kunnen voorbereiden en de verzekeringsmarkt hierop producten kan ontwikkelen. Om dit mogelijk te maken, heb ik mijn amendement op stuk nr. 8 ingediend. Graag krijg ik daarop de reactie van de staatssecretaris.

Het zal niet verbazen: de VVD ondersteunt dit wetsvoorstel. De uitgaven aan AOW zijn al jaren groter dan de inkomsten uit premies. De VVD vindt het positief dat de versnelling van de verhoging van de AOW-leeftijd bijdraagt aan de stabilisering van uitgaven aan AOW. We zien dat door deze en andere maatregelen mensen langer blijven doorwerken. Want jong en oud zijn nodig op de arbeidsmarkt, ook om onze sociale zekerheid in de toekomst toegankelijk en betaalbaar te houden.

De heer **Ulenbelt** (SP):
Het College voor de Rechten van de Mens heeft geoordeeld dat het ministerie van Defensie leeftijdsdiscriminatie toepast, door het 65-plusgat niet te compenseren. De rechtbank in Overijssel heeft dat op 24 februari overgenomen en bevestigd. Vindt de VVD dat het ministerie van Defensie geen leeftijdsdiscriminatie zou moeten toepassen?

Mevrouw **Schut-Welkzijn** (VVD):
Ik kan dat zelf niet goed beoordelen, want ik weet daar de details niet van. Wat ik wel weet, is dat de mensen die bij Defensie hebben gewerkt en in de FLO-regeling zitten, ook gebruik kunnen maken van de overbruggingsregeling-AOW, als u daarop doelt. Maar de specifieke zaak die u nu noemt, ken ik niet.

De heer **Ulenbelt** (SP):
Laat ik het dan nog korter formuleren: vindt mevrouw Schut-Welkzijn dat het ministerie van Defensie een uitspraak van de rechter en het College voor de Rechten van de Mens over leeftijdsdiscriminatie moet respecteren?

Mevrouw **Schut-Welkzijn** (VVD):
In het algemeen moet iedereen uitspraken van de rechter respecteren. Maar in dit geval weet ik niet welk verband er is met de versnelling van de verhoging van de AOW-leeftijd, die we hier bespreken. Ik trek de lijn daarom niet door. Ik weet namelijk niet waar u naar toe wilt. Maar natuurlijk moet elke uitspraak van de rechtbank worden gerespecteerd door degenen op wie ze van toepassing is.

☐

De heer **Dijkgraaf** (SGP):
Voorzitter. Ik denk dat ik u kan helpen in de tijd; ik zie u al blij kijken. Dat komt doordat collega's de essentie van het wetsvoorstel al uitvoerig uit de doeken hebben gedaan. De essentie van het wetsvoorstel is niet ingewikkeld. Mevrouw Schouten heeft heel helder aangegeven dat we de essentiële vraag al in 2012, met de verhoging naar 67 jaar, hebben beantwoord. In dit debat gaat het meer om de politieke vraag of je bereid bent om de verhoging versneld door te voeren.

Dat is technisch heel simpel. Ik hoor de collega's ook geen technische vragen stellen; het zijn allemaal politieke vragen in de trant van "vind je het wel gerechtvaardigd?". Daarbij is je eigen verkiezingsprogramma natuurlijk altijd van belang. In ons verkiezingsprogramma staat de verhoging ook genoemd, dus moet je goede redenen hebben om tegen zo'n wetsvoorstel te zijn. Zo simpel zit de wereld voor mij in elkaar. Dan kunnen collega's wel zeggen dat de noodzaak minder is, maar dat moet ik nog maar zien. De huidige meevallers zijn namelijk gerelateerd aan een meevallende eurokoers, een meevallende olieprijs, een meevallende wereldhandel. Of dat volgend jaar nog steeds zo is, hopen we met elkaar, maar dat moet nog maar blijken. De historie

stemt wat dat betreft niet heel optimistisch, alhoewel ik er wel van houd om optimistisch te zijn.

Je moet dus goede redenen hebben om tegen te stemmen. Wij hadden in ons verkiezingsprogramma eigenlijk twee dingen staan. In de eerste plaats ging het om de kansen op werk. Als je de leeftijd verhoogt, moeten mensen daadwerkelijk aan de slag kunnen. Ik zou de staatssecretaris daar nog wel over willen horen. Ik ben blij met de actie van het kabinet om op ons verzoek in ieder geval de verzilvering van de premiekorting ook voor kleine bedrijven door te voeren. Dat helpt inderdaad de mensen die zich in deze situatie bevinden. Dan kunnen ze €6.000 à €7.000 aan premiekorting krijgen, waardoor ze aantrekkelijk worden voor werkgevers. Dat roept dan wel weer de vraag op of dat niet tot verdringing op de arbeidsmarkt leidt. Zijn dan geen andere groepen de sigaar? Ook daarover zou ik de staatssecretaris graag willen horen. Houdt de staatssecretaris zowel op het punt van de kansen op werk als op het punt van de verdringing, ook vanuit haar verantwoordelijkheid als staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, de komende tijd de vinger aan de pols?

Mijn tweede en belangrijkste punt betreft de vraag of er een fatsoenlijk overgangstraject is. We hebben de overbruggingsregeling. Daar is net al uitvoerig over gediscussieerd per interruptie. Dit is voor ons wel een essentieel punt in verband met dit wetsvoorstel. Laat ik transparant zijn: het is voor ons dermate essentieel dat het voor onze stem wel uitmaakt of hiervoor een goede regeling komt of niet. Wat ons betreft schiet de huidige regeling op twee punten tekort. Ten eerste is er geen overgangsregeling à la de OBR voor de mensen die vanaf 1 januari 2013 tot en met 1 juli 2015 onder deze wet vallen. Die categorie zou ik dus toegevoegd willen zien. Ten tweede moet die regeling dan ook verder doorlopen. Anders vallen mensen op een gegeven moment buiten de boot en worden ze nat. Dat willen we niet. Wij zouden dus willen dat de termijn doorloopt tot en met 2022, tot 1 januari 2023. De simpele vraag aan de staatssecretaris is dan ook of zij bereid is om dat te doen. Mogelijk komt er een initiatief vanuit de Kamer. Is zij dan bereid om daar positief mee om te gaan?

Het interruptiedebat tussen mevrouw Vermeij en mevrouw Schut-Welkzijn stemde mij optimistisch en pessimistisch. Het stemde mij optimistisch, omdat ik bij mevrouw Vermeij proef dat zij daar gegeven haar interruptie zo meteen in haar inbreng goede dingen over gaat zeggen. Het stemde mij pessimistisch, omdat ik een VVD-fractie zie die voor 1,2% van de opbrengst van dit wetsvoorstel mogelijk de hele wet ter discussie gaat stellen. Ik vermoed namelijk dat het stemgedrag van meerdere fracties gaat afhangen van deze overgangsregeling, als ik de inbreng van collega's tot nu toe beluister. Dat vind ik zeer onverstandig, maar we zijn nog niet aan het eind van het debat. Het zal mogelijk ook afhangen van de inbreng van de staatssecretaris. Op dat punt hoop ik dus op een ommekeer de goede kant op.

Ik heb vier vragen over de huidige overgangsregeling.

De **voorzitter**:
Op dat laatste punt is er een vraag van de heer Heerma. Daarna kunt u verdergaan met uw betoog.

De heer **Pieter Heerma** (CDA):
De heer Dijkgraaf heeft het treffender samengevat dan ik het had kunnen doen. Hij sprak over een pessimistisch en een optimistisch gevoel naar aanleiding van het interruptiedebat. Dat is ook heel erg mijn gevoel. De uitbreiding van de overgangsregeling, die ik de SGP net heb horen bepleiten, is voor mij ook heel belangrijk. De heer Dijkgraaf stelt dat die uitbreiding voor een aantal partijen cruciaal is voor het stemgedrag over deze wet. Suggereert hij daarmee dat dat voor de SGP zelf ook het geval is?

De heer **Dijkgraaf** (SGP):
Ja. Meer tijd kan ik niet besparen, voorzitter.

De **voorzitter**:
Fantastisch! Als het allemaal zo gaat, dan halen we 13.30 uur wel. Gaat u verder.

De heer **Dijkgraaf** (SGP):
Ik heb tot slot nog een paar vragen over de werking van de huidige overbruggingsregeling. Als we die uitbreiden, dan moet die voor de huidige groep natuurlijk wel werken. Wij krijgen allerlei mails. Ik vraag mij af of die mails wel of niet terecht zijn. Het overgrote deel van die mails komt van mensen die nu nog niet onder die regeling vallen, die nog geen 65 zijn, en die zich grote zorgen maken over het financiële gat omdat zij weinig inkomen, weinig vermogen hebben. Zij denken dat zij straks een probleem hebben. Daarom stel ik de volgende vier vragen. Speelt hier een communicatieprobleem of is de regeling toch minder ruim dan wij denken? Dus: hebben die mensen wel de juiste informatie? Hoeveel gebruik wordt er gemaakt van de huidige regeling? Is dit evenveel als wij verwachtten op grond van het aantal mensen dat hiervoor in aanmerking komt? Zo niet, hoe komt dat dan? Gaat de staatssecretaris indien nodig haar best doen om de bestaande regeling beter bekend te maken?

Mijn slotopmerking sluit helemaal aan bij de interruptie van de heer Heerma: het is voor ons essentieel wat er met die overgangsregeling gebeurt.

☐

De heer **Van Weyenberg** (D66):
Voorzitter. Vandaag spreken we in de Kamer wederom over de verhoging van de AOW-leeftijd, een langlopend dossier. Vandaag ligt er een voorstel om weer een extra stap te zetten. Het is bekend: al sinds 2006 pleit mijn fractie voor een verhoging van de AOW-leeftijd. We worden gelukkig steeds ouder. Om de AOW betaalbaar te houden, is zo'n verhoging van de AOW-leeftijd dan onvermijdelijk en noodzakelijk. In 2006 stond mijn fractie hier nog alleen toen we daarover moties indienden. Alhoewel, dat is niet helemaal waar: er gingen vier handen omhoog, namelijk drie van de toenmalige D66-fractie, die inmiddels gelukkig een stukje groter is, en de hand van mevrouw Verdonk. In 2011 leidde dat naar het pensioenakkoord, waarmee werd voorgesteld om in 2020 een stap naar 66 jaar en daarna naar 67 jaar te zetten. Dat betekende negen jaar wachten op het laten ingaan van die verhoging. Mijn fractie vond dat weinig ambitieus. In het voorjaar van 2012, na het mislukken van het Catshuisoverleg, nam mijn fractie samen met andere

fracties, namelijk die van de VVD, het CDA, de ChristenUnie en GroenLinks, in het lenteakkoord de verantwoordelijkheid om ook een afspraak te maken over de AOW. We spraken een versnelling af en spraken vooral af om meteen te beginnen, om met stapjes de AOW-leeftijd al vanaf 2013 te verhogen, zodat we in 2023 uit zouden komen op 67 jaar. Daarna, zo spraken we af, zou er een koppeling aan de stijgende levensverwachting plaatsvinden.

Niet iedereen was toen even enthousiast over dat akkoord. De PvdA noemde het in haar verkiezingsprogramma "een ondoordachte verhoging". Het moest allemaal langzamer. De verhoging werd dan ook deels teruggedraaid in het verkiezingsprogramma van de PvdA. Het kan echter verkeren. Vandaag staan we hier en er is een PvdA-staatssecretaris die met steun van de PvdA-fractie een wetsvoorstel verdedigt om de AOW-leeftijd juist nog sneller te verhogen dan in het lenteakkoord was afgesproken. Dus een halfjaar na het lenteakkoord, snel na de verkiezingen, nam de Partij van de Arbeid meteen afstand van haar verzet. Die versnelde verhoging van de AOW-leeftijd uit het lenteakkoord werd dus helemaal niet teruggedraaid. Wat zeg ik? Het is de overtreffende trap: die versnelling werd nog verder versneld. Ik neem aan dat mevrouw Vermeij daar straks namens de Partij van de Arbeid zelf nog wel even op zal ingaan, maar ik vraag toch wel even aan de PvdA-staatssecretaris hoe zij hierop terugkijkt. Deelt zij mijn mening dat het slecht is voor het draagvlak voor zo ingrijpende hervormingen, die grote gevolgen hebben voor mensen, en voor het vertrouwen in de politiek en het aanzien van de politiek als partijen voor verkiezingen heel grote woorden spreken, dingen gaan terugdraaien en mensen bang maken en na de verkiezingen het beleid helemaal niet terugdraaien maar zelfs nog een stapje erbij zetten? Ik vind dat kwalijk.

Het zou echter onterecht zijn om de kritiek van mijn fractie alleen op de Partij van de Arbeid te richten. De PVV zei nog in 2010 dat de verhoging van de AOW-leeftijd een breekpunt was, maar een dag na de verkiezingen liet Geert Wilders dat los om te mogen aanschuiven bij de VVD en het CDA. De Socialistische Partij — we hebben het eerder vandaag al gezien — zette in 2012 bijna stiekem een verhoging naar 67 jaar in haar verkiezingsprogramma en koppelde die daarna ook nog aan de levensverwachting, maar na de verkiezingen pocht zij dat 65 65 is. Maar als we dan de tegenbegroting doorlezen, valt het hele woord AOW niet. Het hele woord valt niet! Dus zelfs de verhoging die al is ingegaan, wordt helemaal niet teruggedraaid door de SP. Er zijn grote woorden, ook vandaag weer, van de heer Ulenbelt, maar als puntje bij paaltje komt, wordt er niks teruggedraaid. Dit soort loze beloftes is slecht voor het draagvlak, juist voor die ingrijpende hervormingen. Het is schadelijk voor het vertrouwen van mensen in de politiek. Ik kijk dan ook in het bijzonder uit naar de tegenbegroting van de heer Ulenbelt en zijn Socialistische Partij dit najaar.

Mijn partij had in het verkiezingsprogramma die verhoging naar 67 jaar in 2021 staan. Wij houden daaraan vast, ook vanuit de oppositie. Het is namelijk precies hetzelfde tijdpad als dit wetsvoorstel ook bevat. Wij zullen dat dan ook steunen. Het bevat overigens ook nog een besparing van 3,6 miljard euro en ik zou echt niet weten waar je dat geld anders vandaan zou moeten halen. Dat zal in ieder geval niet makkelijk zijn. Dat neemt niet weg dat mijn fractie buitengewoon kritisch is over de aanpak van het kabinet. Dit regeerakkoord bevatte deze maatregel. Wij verwachtten dit wetsvoorstel dan ook in januari of februari 2013. Dat had mensen nog meer dan tweeënhalf jaar de tijd gegeven om zich voor te bereiden op het eerste jaar dat de AOW sneller wordt verhoogd dan eerder was afgesproken. Dat is namelijk 1 januari volgend jaar. Het wetsvoorstel kwam echter niet. Er is vorig jaar nog regelmatig naar gevraagd: waar blijft het nu? Uiteindelijk kwam het wetsvoorstel op 14 november 2014, dus twee jaar na het regeerakkoord. Het bleek ook nog eens niet heel complex. Er was een blanco advies van de Raad van State.

Waarom hebben wij niet in januari of februari 2013 dit wetsvoorstel ontvangen? Hadden mensen zich dan niet veel beter kunnen voorbereiden? Nu constateren veel mensen die na 1 januari 2013, de uiterste datum uit de bestaande overbruggingsregeling, met VUT of, vooral, prepensioen zijn gegaan, en die misschien niet allemaal het regeerakkoord uit hun hoofd hebben geleerd, dat zij nu door deze versnelling worden geraakt en zich daar naar hun perceptie niet op hebben kunnen voorbereiden. Wat mij betreft is het inderdaad goed om daar nog eens heel goed naar te kijken. Wat zou het kosten om voor deze mensen toch iets te doen aan deze versnelde verhoging? Ook andere partijen heb ik hiernaar horen vragen.

Ook over de bestaande overbruggingsregeling, voor de al afgesproken AOW-leeftijdsverhoging, heb ik vragen. Die regeling staat nu open voor mensen die voor 1 januari 2013 met VUT of prepensioen zijn gegaan, maar ze sluit in 2019, terwijl ook in die jaren daarna de AOW-leeftijd toch fors wordt verhoogd en weer sneller dan van tevoren was gepland. Ziet de staatssecretaris mogelijkheden om die regeling aan de achterkant te verlengen naar bijvoorbeeld 2023? Mijn fractie zou daaraan hechten. Kan dat bijvoorbeeld worden gefinancierd uit de naar ik begrijp forse onderuitputting in de bestaande regeling? Ik herhaal eigenlijk gewoon de vragen die de heer Dijkgraaf net ook stelde over het gebruik. Het gebruik is veel minder dan gedacht. Kan de staatssecretaris daarop ingaan? Kan ze ook ingaan op alle signalen van mensen met een laag inkomen en een laag vermogen, die toch bang zijn dat ze niet voor die regeling in aanmerking zullen komen?

Het verdient niet de schoonheidsprijs om nu een wet te behandelen waar al op 1 januari volgend jaar een maand extra verhoging van de AOW-leeftijd uit voortvloeit. Hoe gaat de staatssecretaris hierover communiceren? Hoe ziet ze dat voor zich, als dit voorstel op een meerderheid in beide Kamers kan rekenen? Wordt inderdaad dan ook meteen dat pensioenregister aangepast, zodat mensen precies zien wat hun AOW-leeftijd is als ze daar hun leeftijd invullen?

Mevrouw **Schouten** (ChristenUnie):
De heer Van Weyenberg zegt dat het niet de schoonheidsprijs verdient om deze wet, die straks ook nog naar de Eerste Kamer moet, nu te behandelen. Met een beetje mazzel hebben we een half jaar de tijd om hem in te voeren. Onderkent de heer Van Weyenberg dat dat een veel te snel pad is? Als hij dat niet "schoon" vindt, wat wil hij er dan aan gaan doen?

De heer **Van Weyenberg** (D66):
Dit is voor mij de belangrijkste reden dat ik een overbruggingsregeling, ook voor die groep, wel relevant vindt. Als je dit wist op 1 januari 2013 en het wetsvoorstel had er

gelegen, dan had je erop kunnen anticiperen. Dat is niet zo. Het wordt nu kort dag. Daarom vind ik een uitbreiding van de overbruggingsregeling te verdedigen. Daarnaast ben ik heel kritisch op het feit dat dat niet gewoon gebeurd is. Maar goed, het is een feit. Ik wil het dus graag heel snel behandelen. Dit moet echt voor 1 juli door de senaat.

Mevrouw **Schouten** (ChristenUnie):
De senaat gaat over zijn eigen agenda, dus daar hebben wij niet zo veel invloed op. Is een overbruggingsregeling voor D66 een voorwaarde voor instemming met deze wet? Zo ja, hoe moet die overbruggingsregeling er dan uitzien en met welk bedrag moet de staatssecretaris nog over de brug komen?

De heer **Van Weyenberg** (D66):
Een van de vragen die ik heb, is wat het zou kosten als je de overbruggingsregeling zou uitbreiden naar die extra maanden voor de mensen die tussen 1 januari 2013 en 1 januari 2015 met prepensioen zijn gegaan. Ik ga niet dreigen, maar ik hecht er wel aan.

Voorzitter. Ik vroeg naar de informatievoorziening. Komt die in het pensioenregister terecht? Ik heb ook wel een vraag over de nieuwe structurele situatie. Voortaan wordt vijf jaar van tevoren besloten hoe de AOW-leeftijd verder wordt verhoogd als de leeftijdsverwachting is gestegen. Hoe zullen mensen daarover worden geïnformeerd? Ook dit wordt, zo neem ik aan, heel goed zichtbaar in het pensioenregister, dat toch de plek is waar mensen hun financiële planning kunnen maken.

Dan heb ik nog gezien dat er een amendement ligt van mevrouw Schut-Welkzijn om de koppeling met de levensverwachting in de wet te expliciteren, om eigenlijk het automatisme nog verder te vergroten. Ik vind dat een interessante gedachte en ik zie uit naar de reactie van de staatssecretaris. Wat zijn daarvan de pro's en cons? Ik ga ervan uit dat dat pad, die koppeling, is afgesproken, maar als ik het amendement goed begrijp, wordt dat nog meer een automatisme. Ik ben benieuwd naar de reactie van de staatssecretaris.

Op dit moment vinden er onderhandelingen plaats, in het bijzonder bij Defensie, over de manier waarop de overheid zich moet opstellen ten aanzien van de FLO-problematiek en het AOW-gat. Veel fracties, ook de mijne, hebben daar in het debat met de minister van Defensie aandacht voor gevraagd. Ik vraag ook aan deze staatssecretaris of er al zicht is op een oplossing. Hoe lopen de gesprekken?

Tot slot kom ik bij een punt dat ik al bij eerdere gelegenheid heb gemaakt over de AOW. Het staat een beetje los van de leeftijdsverhoging, maar raakt wel veel AOW'ers in het buitenland. Wij hebben geregeld dat je alleen een alleenstaanden-AOW kunt krijgen als gecontroleerd kan worden dat je echt alleenstaand bent. Daarom moet je, als je in het buitenland woont, in een land wonen waarmee wij een socialezekerheidsverdrag hebben. Zo'n verdrag borgt dat er handhaving en controle kunnen plaatsvinden. Dat lijkt mij verstandig. Als er niet gecontroleerd kan worden, krijg je per definitie een lagere uitkering, waarmee wordt verondersteld dat je samenwoont. Het alleen wonen kan immers niet worden vastgesteld door de Sociale Verzekeringsbank. Toen de wetten hierover werden gemaakt, is altijd het streven geweest om zo veel mogelijk verdragen te sluiten, zodat mensen ook echt krijgen waar ze recht op hebben. Dat is echter nog steeds bij heel veel landen niet zo. Wij hebben inderdaad een verdrag met Guam, Puerto Rico en Belize; fantastisch. Maar we hebben geen verdrag met bijvoorbeeld Brazilië, waar toch 766 AOW-gerechtigden wonen. We hebben ook geen verdrag met China en Costa Rica. En zo zijn er in totaal meer dan 8 landen waarin meer dan 100 mensen met AOW wonen. Ik zou dus de oproep aan de staatssecretaris willen herhalen: kan zij werk gaan maken van het verbeteren van die verdragen? Ik weet dat het kabinet druk bezig is met het opzeggen en aanpassen van allerlei verdragen, maar zullen we ook het oorspronkelijke plan om zo veel mogelijk verdragen te maken zodat de export van uitkeringen, als mensen daar recht op hebben, goed kan plaatsvinden, een impuls geven? Graag krijg ik hierop een positieve reactie van de staatssecretaris.

Mevrouw **Schut-Welkzijn** (VVD):
Als bij export van de uitkering niet kan worden gecontroleerd of je samenwoont, gaat de uitkering naar 50% van het minimumloon. Daardoor worden mensen die een volledige AOW hebben gespaard, 20% gekort. Om hoeveel mensen gaat het nu eigenlijk? Voor hoeveel mensen gaan we in allerlei landen socialeverzekeringsafdelingen starten die moeten controleren of mensen samenwonen of niet? D66 is toch ook van een kleine overheid met zo min mogelijk interventie?

De heer **Van Weyenberg** (D66):
Ik ben vooral voor een overheid die doet waarvoor zij op aarde is. We hebben afgesproken dat we met zo veel mogelijk landen verdragen zouden sluiten. Ik vind het opvallend dat er voor een aantal landen waar veel mensen wonen, nog geen verdragen zijn. Daar kunnen goede redenen voor zijn, maar ik zou daar nog wel een poging toe willen wagen. Het is overigens ook altijd de kabinetslijn geweest om zo veel mogelijk verdragen te sluiten. Ik vind het eerlijk gezegd opvallend dat mevrouw Schut daar blijkbaar van af wil. Ik ben overigens niet voor een kleine overheid, maar voor een efficiënte en effectieve overheid die dingen doet waarvoor zij is. Ik vind dat alleenstaanden in het buitenland recht hebben op die hogere alleenstaanden-AOW als we dat kunnen controleren. Daarom wil ik graag dat dit geregeld wordt.

Mevrouw **Schut-Welkzijn** (VVD):
Ik vroeg ook over hoeveel mensen het eigenlijk gaat. Volgens mij hadden we in het verleden verdragen voor Costa Rica en Brazilië, maar zijn we daarmee gestopt omdat het echt maar om enkele mensen ging die daardoor een hogere AOW-uitkering zouden krijgen. Ik vraag me dus af of het opportuun is om hiervoor een hele overheidsorganisatie op te zetten. Ik vraag me af wat de heer Van Weyenberg daarover te zeggen heeft.

De heer **Van Weyenberg** (D66):
Het gaat om duizenden mensen. Volgens mij ligt de situatie rond Costa Rica anders dan mevrouw Schut zegt, maar laten we dat debat hier niet in detail voeren. Mevrouw Schut vindt de aantallen dus niet relevant; goed, ik zal het doorge-

ven aan die 766 mensen in Brazilië. Volgens mij denken zij daar anders over, en ik ook.

De heer **Ulenbelt** (SP):
D66 wil een verlenging van de overbruggingsregeling, maar wil zij ook nog iets doen aan de inhoud ervan? Uiteindelijk moet je het doen met €763 in de maand. Dat betekent dus dat een verpleegster of een metaalbewerker die €500 pensioen heeft, dat moet inleveren om die €763 in de maand te krijgen. Vindt u nou ook dat dat bedrag omhoog zou moeten?

De heer **Van Weyenberg** (D66):
Ik heb gezien dat er bij de totstandkoming ook afspraken zijn gemaakt over de overbruggingsregeling. Die is conform het sociaal akkoord verruimd. Dat vind ik goed. Ik wil de doelgroep uitbreiden; daar heb ik voor gepleit. Ik heb geen plannen om de hoogte te verhogen. Ik wil wel een ding tegen de heer Ulenbelt zeggen. Net heeft hij iedereen al een gratis AOW op 65 beloofd. Nu moeten de regelingen allemaal weer mooier. Maar als u nou gewoon eens meedoet en met ons afspraken maakt, dan kunt u dat ook realiseren in plaats van steeds vanaf de zijlijn zeggen dat resultaten die anderen bereiken, nooit goed genoeg zijn. Ik vind dat heel makkelijk.

De heer **Ulenbelt** (SP):
D66, dat zichzelf soms ook nog een beetje sociaal noemt, vindt het dus acceptabel dat mensen die voor hun pensioen hebben gespaard, in hun AOW-gattijd straks maximaal €763 netto in de maand krijgen? Dit gaat over verpleegsters, metaalbewerkers en militairen die hun hele leven hebben gewerkt. Door de AOW-verhoging die u wilt, zitten zij nu met een gat en dat gat wordt gevuld met €763 netto in de maand. Daar kan zo iemand toch niet van leven?

De heer **Van Weyenberg** (D66):
Ik constateer overigens dat de uitputting van die regeling nog achterblijft. Ik ben nieuwsgierig of dat gebeurt omdat er andere voorzieningen zijn, bijvoorbeeld uit het pensioenfonds. Ik constateer dat u weer mooie verhalen opdist. Het is allemaal nooit genoeg. Het moet mooier. Wij hebben gewoon getekend voor een overbruggingsregeling die ruimer is dan eerder het plan was en die wij nu ook qua groep willen uitbreiden. U staat langs de kant. U zegt dat het nooit genoeg is. Wij proberen het gewoon in de praktijk wat beter te maken. Dat is blijkbaar het verschil tussen u en mij, mijnheer Ulenbelt. Ik zie uit naar uw tegenbegroting, waarin u naast alle AOW-verhogingen misschien hier ook nog wat over opschrijft.

De **voorzitter**:
Mag ik alle sprekers verzoeken om te spreken via de voorzitter?

☐

De heer **Pieter Heerma** (CDA):
Voorzitter. Dit wetsvoorstel gaat over de versnelling van de verhoging van de AOW-leeftijd. Dit voorstel hadden diverse partijen in hun verkiezingsprogramma staan bij de laatste Tweede Kamerverkiezingen; het CDA ook. Dit wetsvoorstel heeft een flinke impact op mensen die al met vroegpensioen zijn, want zij worden door dit wetsvoorstel geraakt in hun inkomen. Het is maar de vraag of zij daar in alle gevallen voldoende rekening mee hadden kunnen houden. Dat is een van de redenen waarom wij in ons verkiezingsprogramma voor een overgangsmaatregel pleiten.

Daarnaast was het beter geweest als wij dit wetsvoorstel hier eerder hadden kunnen behandelen. De heer Omtzigt, mijn collega van het CDA, en de heren Van Weyenberg en Klaver hebben de afgelopen jaren bij herhaling aangedrongen op het sneller indienen van dit wetsvoorstel, zodat mensen meer tijd hadden om zich hierop voor te bereiden en hier rekening mee te houden. Waarom is de snelheid die was aangekondigd, niet betracht? Waarom heeft het tot eind vorig jaar geduurd voordat dit wetsvoorstel bij de Tweede Kamer is ingediend? Vindt de staatssecretaris achteraf zelf niet ook dat het beter was geweest als het wetsvoorstel hier wel degelijk eerder had gelegen?

De schriftelijke antwoorden van de staatssecretaris op dit vraagstuk neigen er tot nu toe naar dat het kabinet aangeeft dat mensen er al voldoende rekening mee hadden kunnen houden, omdat dit in het regeerakkoord was afgesproken. Ik vind die redenatie echter vrij dun, zeker als je bedenkt dat diverse fracties in dit huis de afgelopen jaren al gevraagd hebben of de communicatie over het feit dat dit er zit aan te komen, wel voldoende is. Zijn de websites voldoende aangepast? Was de overheidscommunicatie snel en duidelijk genoeg op dit punt? Waren mensen dus voldoende geïnformeerd?

Gebaseerd op ons verkiezingsprogramma, de late indiening en de summiere overgangsregeling heeft mijn fractie dan ook moeite met de nu voorliggende overgangsregeling in relatie tot dit wetsvoorstel. Het gat wordt groter voor mensen die al geconfronteerd waren met een gat. Waarom is niet gekozen voor een verlengde en ruimere overgangsregeling, bijvoorbeeld ook voor de mensen die met VUT en prepensioen zijn gegaan na 1 januari 2013? Vindt de staatssecretaris ook niet dat het laat indienen van dit wetsvoorstel een extra argument is om daar nu met die blik naar te kijken? Het optimisme en pessimisme dat de heer Dijkgraaf zojuist uitte, deel ik. Ik hoop dat zowel de staatssecretaris als de fractie van de VVD goed geluisterd heeft naar de punten die diverse fracties in dit verband maken tijdens dit debat.

Bij de overgangsmaatregelen denk ik specifiek aan twee punten die door diverse deelnemers aan dit debat al zijn benadrukt. Het gaat ten eerste om het verlengen van de overgangsmaatregel naar 2023. Daar zijn verschillende vragen over gesteld. Ik begrijp dat het 50 miljoen euro gaat kosten om dat te doen. Zou het, gegeven de aard en de omvang van dit wetsvoorstel, niet logisch zijn om dit wel degelijk te gaan doen? Sterker nog: zou het niet lastig te verkopen zijn om dit niet te doen?

Ten tweede gaat het om de positie van de mensen die na 1 januari 2013 met VUT en prepensioen zijn gegaan. Ik herhaal dat ik de redenatie dat zij dit hadden kunnen weten op basis van het regeerakkoord, enigszins dun vind. Er is een overbruggingsmaatregel die in het sociaal akkoord al verruimd is wat betreft het inkomen waarop afgebouwd wordt. Als je het pleidooi van verschillende partijen hoort, is het mogelijk dat die ook verder verlengd wordt. Zou het

dan niet raar zijn om dat niet te doen voor die nieuwe groep, alleen maar op basis van het feit dat ze dit in het regeerakkoord hadden kunnen lezen? Zou het niet consistenter en consequenter zijn om de regeling uit te breiden met deze groep mensen tot het moment dat het wetsvoorstel medio 2015 aangenomen zou worden? Het betreft dan natuurlijk alleen het versnellingsdeel, want met dat deel hebben deze mensen geen rekening kunnen houden. Die vraag wil ik aan de staatssecretaris stellen. Met de heren Van Weyenberg en Dijkgraaf zeg ik dat ook voor mijn fractie de verruiming, in lijn met ons verkiezingsprogramma, zeer zwaar weegt bij de behandeling van dit wetsvoorstel.

Ik ben benieuwd of de staatssecretaris wil ingaan op het vraagstuk van de rechtsongelijkheid. Ontstaat er geen rechtsongelijkheid voor de tweede groep als je daarvoor geen overbrugging creëert, zoals dat in het eerdere wetsvoorstel wel voor de andere groep is gedaan? Het gaat om een kleinere groep en om een minder lange periode. Daarnaast zijn sinds 2012 heel veel VUT- en prepensioenregelingen al aangepast, waaraan de heer Van Weyenberg net ook al raakte. Heel veel regelingen hebben tegenwoordig geen vaste einddatum, maar zijn gekoppeld aan de dan geldende AOW-leeftijd. Zou het budgettaire effect van een consistentere, consequentere regeling niet weleens zo beperkt kunnen zijn dat het alleen al om die reden lastig uitlegbaar is om het niet te doen?

Ook wil ik iets vragen over de arbeidsmarktpositie van ouderen. Hoe kijkt de staatssecretaris aan tegen de verhouding van dit wetsvoorstel tot de slechte arbeidsmarkt voor werkzoekenden? In onze schriftelijke vragen ging het ook al over de 600.000 mensen die werkloos zijn. Heel veel, honderdduizenden, mensen gaan door dit wetsvoorstel later met pensioen. De laatste jaren is te zien dat de leeftijd waarop mensen actief zijn op de arbeidsmarkt, steeds hoger wordt en dat de positie van ouderen op de arbeidsmarkt aan het veranderen is. Het is normaler om langer op de arbeidsmarkt actief te zijn. Het kabinet heeft verschillende maatregelen en actieplannen om die positie beter te maken, om te stimuleren dat er langer wordt gewerkt, om het weer aan het werk komen te stimuleren en om barrières ook voor werkgevers weg te nemen. Hoe gaat de staatssecretaris de vinger aan de pols houden of de maatregelen met dit wetsvoorstel voldoende zijn en of er zo mogelijk meer gedaan moet worden om die positie verder te verbeteren? Ik sluit me aan bij de vragen die de heer Krol daarover stelde.

Ook wil ik aandacht vragen voor de positie van mensen met zware beroepen. De discussie over het flexibele AOW wordt hier al een tijd gevoerd en volgt uit eerdere pensioenakkoorden. De heer Klein heeft daar eerder, gesteund door diverse partijen, een motie over ingediend. De laatste brief van het kabinet lijkt het af te wijzen. Ik erken dat het geen gemakkelijke discussie is en dat er veel haken en ogen aan zitten. Maar is de discussie over de flexibele AOW wat het kabinet betreft gesloten met de beantwoording naar aanleiding van de gesteunde motie-Klein? Of is het een discussie die in de toekomst nog doorgaat, ook gezien het feit dat de sociale partners, de vakbonden, dit pleidooi herhaaldelijk blijven houden?

Bij het functioneel leeftijdsontslag blijft wringen — verschillende fracties hebben het hierover al gehad — dat de overheid tegen mensen zegt: je had kunnen weten dat die leeftijd omhooggaat omdat het in het regeerakkoord stond. Maar FLO-regelingen met een vaste einddatum van overheidsdienaren zelf zijn gebleven. Daarmee zijn problemen ontstaan. De laatste tijd zijn in steeds meer cao's en regelingen oplossingen of tijdelijke oplossingen gevonden, maar het probleem is niet in zijn geheel opgelost. Ik vind dat toch wringen, zeker als je het over de rol van de overheid als werkgever hebt. Daarom vraag ik de staatssecretaris: wat gaat zij doen opdat de werkgevers, vooral de overheid als werkgever, ervoor zorgen dat de beweging in de FLO-regelingen nadrukkelijk gemaakt wordt? Zo wordt het probleem van die vaste einddatum opgelost met de versnelling en de verhoging die er is.

Ik rond af. Mijn collega Omtzigt heeft bij herhaling gevraagd naar de relatie tussen de verhoging van de AOW-leeftijd, verzekeringsmaatschappijen en pensioenfondsen, het moment dat de AOW in werking treedt en de leeftijd van 65 jaar of 67 jaar, waarop het pensioen vaak ingaat. Volgens mij heeft de staatssecretaris in het laatste debat aan mijn collega toegezegd dat ze daarover met sociale partners gaat praten. Ik ben zeer benieuwd hoe het daarmee staat en of de staatssecretaris daarover in dit debat iets kan zeggen.

Mevrouw **Schouten** (ChristenUnie):
De heer Heerma noemt een aantal problemen met dit wetsvoorstel, zoals de werkgelegenheidspositie van ouderen op dit moment. Ook heeft hij gewezen op de problemen die door dit wetsvoorstel ontstaan rond het functioneel leeftijdsontslag en rond de overgangsmaatregelen. Dat zijn allemaal heel terechte punten die ik ook allemaal had kunnen noemen.

De heer **Pieter Heerma** (CDA):
Dat hebt u dan alsnog gedaan.

Mevrouw **Schouten** (ChristenUnie):
Deels heb ik dat dan gedaan. Onderkent de heer Heerma dat de beste oplossing om deze problemen te voorkomen, is om deze versnelling van de verhoging van de AOW-leeftijd niet door te laten gaan en dat je daarmee voorkomt dat die problemen ook getackeld moeten gaan worden? Is hij eigenlijk niet een beetje verlegen met het wetsvoorstel?

De heer **Pieter Heerma** (CDA):
Ik weet niet of ik die laatste vraag wel helemaal goed begrijp maar de portee van de vraag begrijp ik overigens wel. Die problemen rond het FLO zijn er gewoon. Die waren er ook al rond de discussie in 2012. Ik heb dit debat, net als vele anderen hier hebben gedaan, aangegrepen om de rol van de overheid als werkgever te benadrukken en om de staatssecretaris te vragen om hier stevig achteraan te zitten. Verder heb ik de staatssecretaris gevraagd om monitoring van de arbeidsmarktpositie. De verruiming en verbreding van de overgangsmaatregelen zijn voor mij een heel stevig punt. De heren Dijkgraaf en Van Weyenberg heb ik horen zeggen dat het voor hen hét belangrijke afwegingspunt is. Om eerlijk te zijn: in ons eigen verkiezingsprogramma hadden we een nog iets verdergaande versnelling van de leeftijdsverhoging staan. Langs dat verkiezingsprogramma, langs die lijn beoordeel ik dus ook dit wetsvoorstel. Daarbij zijn ook vragen en kritische opmerkingen over het late indienen aan de orde, maar de twee punten die ik heb

genoemd met betrekking tot de overgangsregeling, zijn heel belangrijk voor ons eindoordeel over dit wetsvoorstel.

Mevrouw **Schouten** (ChristenUnie):
Het is eerlijk dat de heer Heerma toegeeft dat er in zijn verkiezingsprogramma een nog snellere verhoging stond, maar het is nooit te laat om op slechte voorstellen terug te komen. We hebben hier nu de keus om voor of tegen dit wetsvoorstel te stemmen. De heer Heerma noemt zelf heel legitieme argumenten om dit nu niet te doen. Onderkent hij dat? Is die overgangsmaatregel voor hem een harde voorwaarde om met dit wetsvoorstel te kunnen instemmen?

De heer **Pieter Heerma** (CDA):
Het interessante is dat een week geleden, in de nacht van de verkiezingsuitslag, de leider van de partij van mevrouw Schouten al aankondigde dat de ChristenUnie dit wetsvoorstel niet zou steunen en hij tevens aangaf dat een partij als het CDA dat wel zou gaan steunen omdat die partij in haar verkiezingsprogramma een verdergaande versnelling had opgenomen. Wat dat betreft heeft de partijleider van de ChristenUnie de vraag van mevrouw Schouten dus al beantwoord. Feit blijft: ik loop niet weg voor ons verkiezingsprogramma. Ik heb mevrouw Schouten hier horen zeggen dat goede voorstellen gebaseerd op het ChristenUnie-verkiezingsprogramma het richtsnoer zijn voor het stemgedrag van de ChristenUnie. Wij zeggen dat al langer. Ik wil niet weglopen voor het feit dat wij deze maatregel scherper in ons verkiezingsprogramma hebben staan, maar voor de uiteindelijke beoordeling van dit wetsvoorstel zijn de overgangsmaatregel en de twee punten die ik daarbij heb ingebracht, cruciaal voor ons eindoordeel. Daarom heb ik ook uitgesproken dat ik hoop dat zowel het kabinet als de VVD-fractie heel goed geluisterd heeft naar niet alleen wat mijn fractie maar ook wat andere fracties hierover hebben ingebracht.

□

De heer **Madlener** (PVV):
Voorzitter. Ik zal kijken of ik het iets sneller kan, gezien het debat dat hier al gevoerd is; de posities lijken inmiddels wel duidelijk in de Kamer.

Voor alle helderheid: de PVV steunt dit wetsvoorstel niet. Wij willen de AOW-leeftijd het liefst op 65 jaar houden. We hebben dat uitgangspunt in ons verkiezingsprogramma door laten rekenen en zijn ook tot een dekking gekomen. Het kost natuurlijk miljarden om dat te doen, maar ja, keuzes maken kost nu eenmaal geld in de politiek en wij kiezen ervoor om dat geld in Nederland te houden. Want Griekenland bij de euro houden kost ook miljarden, die Brusselse ambtenaren aan het werk houden kost ook miljarden en die massa-immigratie en ontwikkelingshulp kosten ook miljarden. De PVV kiest voor eigen land en onze eigen mensen in plaats van voor het buitenland. Daarom kunnen we het waarmaken dat de AOW-leeftijd 65 jaar blijft. Zelfs als ik kijk naar het bereikte compromis van Rutte I ten aanzien van 66 jaar, denk ik: goh, we waren toen toch beter af. Maar goed, het is niet anders. Er lijkt een Kamermeerderheid voor te zijn om de versnelling van de AOW-leeftijd te laten doorgaan. Daar zullen we het dan mee moeten doen, tenzij we andere partijen kunnen overtuigen om alsnog hun steun in te trekken. De heer Van Weyenberg zegt echter dat het nog wel sneller kan, D66 vindt het prima en zelfs de PvdA zegt: kom maar op, pak dat geld maar bij die ouderen, want daar gaan we anderen dingen mee doen, zoals de massa-immigratie betalen.

Ik heb al gezegd dat de PVV mordicus tegen deze verhoging van de AOW-leeftijd is. Wij vinden dat sprake is van een onbetrouwbare overheid als op zo korte termijn mensen met een AOW-gat worden opgezadeld. Wij zien ook geen draagvlak voor deze maatregel. Mensen willen het niet. Wat de arbeidsmarkt betreft vergroot je hiermee de werkloosheid. Mensen blijven langer in hun baan en jongeren staan langer aan de kant. Dat vinden wij zeker op dit moment zeer onverstandig. De werkloosheid onder ouderen is vermaard. Als je 55 bent, kom je gewoon niet meer aan de bak. Om die reden moeten wij het ook niet doen.

Ik heb al gezegd dat deze maatregel veel geld oplevert, maar de PVV maakt andere keuzes en wil het geld in Nederland houden in plaats van het geld aan het buitenland geven. En dan kan het zeker betaald worden.

Afrondend: de veel te snelle verhoging van de AOW-leeftijd brengt heel veel mensen in de problemen. Het getuigt niet van respect voor de oudere werknemers om die op zo korte termijn te laten opdraaien voor de bezuinigingsdrift van deze regering. Griekenland of Brussel hoeft maar te piepen of de geldkraan uit Nederland wordt weer wijd opengezet. En wij zien nu wie de prijs betaalt. Dat zijn de mensen die bijna met pensioen gaan of net met vroegpensioen zijn gegaan. Dat vinden wij iets om je voor te schamen. Wat ons betreft kan dit wetsvoorstel dan ook meteen door naar de prullenbak.

(Applaus op de publieke tribune)

De **voorzitter**:
Mag ik de mensen op de publieke tribune vragen om geen blijken van afkeuring dan wel goedkeuring te geven?

□

De heer **Klaver** (GroenLinks):
Voorzitter. Ik dank de collega's voor hun inbreng, ook collega Madlener voor zijn bijna vermakelijke inbreng en de verbanden die worden gelegd tussen massamigratie en geld naar de Grieken en de directe link naar dit wetsvoorstel. Ik heb het niet heel direct kunnen lezen, maar vermakelijk was het in ieder geval wel.

Wij spreken vandaag over de versnelde verhoging van de AOW-leeftijd. Daar is al veel over gezegd; er zijn veel sprekers. Ik kan dus mijn bijdrage beperkt houden. Laat ik zeggen dat GroenLinks de verhoging van de AOW-leeftijd op zichzelf altijd heeft gesteund omdat die buiten kijf staat. De AOW is een groot goed en een prachtige voorziening, waarvan het van groot belang is dat die ook voor toekomstige generaties beschikbaar blijft. Willen wij dit voor elkaar krijgen, dan is het ook noodzakelijk dat de AOW betaalbaar blijft. Een hogere AOW-leeftijd is dan ook onvermijdelijk. Dat is ook niet erg: wij leven langer en gezonder dan ooit. Gemiddeld kunnen mensen bijna twintig jaar genieten van hun pensioen. Twintig jaar! Toen de AOW geïntroduceerd werd, lag dat cijfer vier keer lager en hadden mensen gemiddeld vijf jaar pensioen. Door die stijging van de levensverwachting zien wij nu dat een steeds kleinere groep

werkenden het pensioen van ouderen moet dragen. Dat is niet houdbaar. Veranderen wij niets, dan komt de rekening hiervan onevenredig hard bij de jongere generaties terecht. Dat wil mijn partij niet. Precies om die reden heeft GroenLinks zich dan ook tijdens de onderhandelingen over het lenteakkoord hard gemaakt voor de AOW-leeftijdsverhoging.

Toch zijn er nog wel twijfels bij het wetsvoorstel dat vandaag voorligt. Mijn twijfel betreft dus niet de verhoging an sich. Dat moge helder zijn. Ik heb zojuist uitgelegd waarom ik die steun. Mijn twijfel is of een nog snellere verhoging wel per se nodig is en wel proportioneel is. Dit leidt tot onzekerheid en onrust bij mensen en de vraag is waarvoor. De AOW-leeftijd zelf verandert niet, enkel het pad ernaartoe een beetje. Structureel leidt het voorstel dan ook niet tot extra opbrengsten. Waarom doen we dit? Ik krijg graag een heldere onderbouwing van de staatssecretaris. Laat ik helder zijn: mijn partij had een versnelde verhoging in haar verkiezingsprogramma staan. Dat vond ik toen, gelet op de context, terecht. Het was 2012 en de overheidsfinanciën waren volledig uit het lood geslagen. Extra bezuinigingsinspanningen waren nodig, maar die noodzaak valt nu weg, als wij zien dat er gewoon weer overschotten zijn. Toch schrijft de staatssecretaris tot mijn verbazing in haar nota naar aanleiding van het verslag dat het nu nog wel nodig is. Ik kan me daar toch niet helemaal in verplaatsen. Het lijkt nu weer alsof er overschotten zijn. Dan kun je zeggen dat het een keuze is om het geld dat daar zit, niet uit te geven aan de AOW maar aan andere wensen die we daarvan willen betalen. Echter, de noodzaak die we in 2012 kenden, reden waarom mijn partij dat ook in het programma had opgenomen, valt weg. Ik wil hierover dus een steviger onderbouwing horen van de staatssecretaris. Dat is voor mijn fractie belangrijk.

Dan nog iets over de arbeidsmarktpositie, want we weten dat het gaat om een kwetsbare groep. Iedereen weet dat de kans op het vinden van een baan na je 50ste enorm terugloopt. 50Plus werkt is geen actieplan van een partij hier maar een plan van het UWV, waar mijn partij trouwens wel kritiek op heeft. Ik geloof niet dat je ouderen aan het werk helpt door een social-mediatraining of iets dergelijks, maar het feit dat daarvoor middelen zijn uitgetrokken en dat er inspanningen worden geleverd, vind ik wel belangrijk. In 2016 loopt dit ten einde. Hoe kijkt de staatssecretaris daarnaar? Op welke wijze gaan wij ervoor zorgen dat ook na 2016 extra inspanningen worden geleverd om de arbeidsmarktpositie van deze kwetsbare groep op de arbeidsmarkt te versterken?

Dan de IOW. Ik vind het heel belangrijk dat mensen die werkloos raken en die uit de WW in de bijstand terechtkomen, niet verplicht worden om hun huis op te eten, maar wij zien dat de IOW loopt tot 2020, conform afspraken in het sociaal akkoord. Zit daar niet ook nog een probleempje? Zouden wij dit niet moeten optrekken, temeer omdat we, zoals mijn fractie ook vindt, de overbruggingsregeling ook zouden moeten optrekken?

Dat brengt mij bij twee andere zaken waar ik nog kort bij wil stilstaan, namelijk de ingangstermijn en de overbruggingsregeling. Van de overheid mag verwacht worden dat er een redelijke termijn zit tussen aankondiging en inwerkingtreding van een wet. Dat is helaas bij deze wet niet het geval. Ruim tweeënhalf jaar geleden werden de voorliggende plannen al aangekondigd in het regeerakkoord en pas vandaag spreken wij over de wet. Hoe kan dat? Welke inspanningen gaat de staatssecretaris leveren om ervoor te zorgen dat er bij niemand onduidelijkheid bestaat over deze versnelde verhoging? Waarom ligt die er nu pas? Wat is daar nu de reden voor? Welke belemmeringen lagen er? Ik vind dat we er als overheid naar moeten streven om zo snel mogelijk duidelijkheid aan burgers te geven over de veranderingen die ophanden zijn.

De staatssecretaris geeft aan dat draagvlakonderzoek te hebben afgewacht. Bij wie heeft de staatssecretaris dat draagvlak precies getoetst, wat was de uitkomst van dat onderzoek en waarom is dat onderzoek verricht? Als de uitslag negatief was, had de staatssecretaris dan besloten deze belangrijke wet uit het regeerakkoord gewoon naast zich neer te leggen? Zo nee, hoe serieus neem je dan de deelnemers aan het onderzoek? Ook op dit punt krijg ik graag opheldering.

Tot slot de overbruggingsregeling. Daarin zit een belangrijke tekortkoming die wat GroenLinks betreft moet worden opgelost en die ook cruciaal is in de beoordeling of wij dit voorstel kunnen steunen. De overbruggingsregeling stopt per 2019 omdat, zo geeft de staatssecretaris aan, mensen dan wel genoeg voorbereidingstijd hebben gehad. Dat lijkt me allereerst een willekeurige grens maar nog veel belangrijker, niet helemaal eerlijk tegenover mensen met juist een klein inkomen. Hoe lang van tevoren je hen ook op de hoogste stelt, als er simpelweg geen ruimte is om te sparen, kun je het hun moeilijk kwalijk nemen dat zij onvoorbereid zijn. GroenLinks wil daarom dat de regeling tot 2023 blijft bestaan, niet alleen in de lengte maar ook in de diepte. Daar zitten kosten aan, 48 miljoen als ik het goed heb begrepen. Wij willen dan ook dat dat wordt geregeld om ervoor te zorgen dat mensen niet tussen wal en schip vallen.

De heer **Ulenbelt** (SP):
De heer Klaver zegt dat hij grote twijfel heeft aan de noodzaak van dit voorstel op dit moment. Hij stelt daarover een aantal vragen aan de staatssecretaris en hij noemt de voorbereidingstijd en nog een aantal andere dingen. Maar heeft de heer Klaver zijn oordeel niet eigenlijk al gegeven over dit wetsvoorstel, namelijk dat het niet nodig is op dit moment?

De heer **Klaver** (GroenLinks):
Er zijn echt momenten dat ik ernaar verlang om mijnheer Ulenbelt te zijn, of lid van de SP. Dan is de wereld tamelijk overzichtelijk. Dan ga je een debat in en weet je meestal wat je gaat zeggen, namelijk: nee. Mijn fractie heeft bezwaren bij het wetsvoorstel. We hebben daar vragen over. Die hebben we ook gesteld. Wij hadden dit ook gewoon in ons verkiezingsprogramma staan en ik wil daar een duidelijke argumentatie op horen van deze staatssecretaris om uiteindelijk te kunnen beoordelen of wij dit wetsvoorstel kunnen steunen. Wij wijzen het niet categorisch af, maar ik heb dit debat nodig om tot een oordeel te kunnen komen of wij dit wetsvoorstel kunnen steunen.

De heer **Ulenbelt** (SP):
Jawel, maar net als ik wees de heer Klaver op begrotingsoverschotten. Hij heeft twijfels over de vraag of het pad naar de AOW gewoon gevolgd wordt. Is alleen de kwaliteit

van de overbruggingsregeling bepalend voor het oordeel van GroenLinks of speelt het feit dat de urgentie van het begrotingstekort weg lijkt te zijn, ook een rol?

De heer **Klaver** (GroenLinks):
Ik kijk even naar een van de coalitiepartners, die tamelijk kritisch was over de overbruggingsregeling. Ik dacht in mijn bijdrage nog even te moeten stipuleren hoe belangrijk dat onderdeel voor mijn fractie is. Vandaar dat ik dat wat meer aandacht heb gegeven. Verder heb ik de staatssecretaris gevraagd om een juiste onderbouwing, omdat ik die tot nu toe niet goed genoeg vond. Waarom is dit wetsvoorstel op dit moment noodzakelijk? Dat totale pakket wacht ik af. Ik heb ook nog een vraag over de IOW gesteld. Het totale pakket, de reacties van de staatssecretaris, de eventuele toezeggingen en de eventuele moties die worden aangenomen, zijn van belang voor de uiteindelijke afweging van mijn fractie. Ik hoop dat de heer Ulenbelt begrijpt dat ik aan die overbruggingsregeling iets meer aandacht besteedde.

☐

Mevrouw **Vermeij** (PvdA):
Voorzitter. Ook ik zal proberen om het iets korter te houden. Dat kan ook, omdat al veel collega's goede vragen hebben gesteld. Wij spreken al zes jaar over de verhoging van de AOW-leeftijd en er is in die periode echt veel gebeurd: pensioenakkoorden, regeerakkoorden met of zonder steun van gedoogpartners, een Kunduzakkoord, verkiezingsprogramma's, een deelakkoord in het najaar van 2012, waarin deze versnelling in staat, en ten slotte het regeerakkoord van dit kabinet. Dit wetsvoorstel vloeit uit dat regeerakkoord voort.

Ik zeg in alle eerlijkheid — dat zal niemand verbazen — dat het geen voorstel is dat in ons verkiezingsprogramma stond. Het is ook best een forse verhoging, die mensen pijn doet, zeker sommige groepen. Daar wil ik het in mijn betoog ook over hebben. Ik stel de staatssecretaris een aantal vragen over de positie van ouderen op de arbeidsmarkt, over de werking, de duur en het recht van de overbruggingsregeling, over het inzetten van het pensioen voor die overbrugging, over het functioneel leeftijdsontslag en over de communicatie.

Er is een aantal maatregelen genomen om oudere werklozen versneld aan het werk te krijgen.

De **voorzitter**:
Mevrouw Vermeij heeft daarnet een aantal onderwerpen aangegeven waarover zij wil spreken, maar voorafgaand daaraan wil de heer Van Weyenberg een vraag stellen.

De heer **Van Weyenberg** (D66):
Mijn vraag gaat ook niet over die onderwerpen. In het voorjaar van 2012 sloten vijf partijen het lenteakkoord. Daarin zat het sneller beginnen met de AOW-leeftijdsverhoging en de koppeling. De partij van mevrouw Vermeij noemde dat "ondoordacht". Nu wordt dat niet teruggedraaid, maar versneld. Hoe kijkt mevrouw Vermeij terug op dat oordeel?

Mevrouw **Vermeij** (PvdA):
Als u de geschiedenis goed tot u neemt, weet u dat wij in januari, februari de eerste verhoging van de AOW-leeftijd wél gesteund hebben. De PVV deed dat niet, maar door ons was er toch een meerderheid in deze zaal. Het belangrijkste argument voor ons om het Kunduzakkoord, waarin onderdelen zaten die wij wel degelijk hebben gesteund en die later zijn teruggekomen in ons verkiezingsprogramma, niet te steunen, was dat er afscheid werd genomen van het pensioenakkoord, dat op zeer moeizame wijze tussen werkgevers en werknemers gesloten was en dat voor onze partij enorm belangrijk was.

De heer **Van Weyenberg** (D66):
Ik constateer dat de Partij van de Arbeid het ondoordacht vond om eerder te beginnen, dat in haar verkiezingsprogramma ook deels terugdraaide, maar uiteindelijk een regeerakkoord sloot waarmee de verhoging sneller gaat. Ik vind het goed om dat te constateren.

Mevrouw **Vermeij** (PvdA):
Dat is gewoon een juiste constatering; daar kan ik niets anders over zeggen. Ik heb duidelijk gezegd dat het op zich ook geen voorstel is waarbij de Partij van de Arbeid hemelhoog staat te juichen, zoals sommige andere partijen in dit huis wel doen. Overigens zie ik dat de lijn van de AOW-leeftijdsverhoging precies tussen de lijnen van de VVD en de PvdA loopt. Het regeerakkoord is in dat opzicht dus een uitkomst van die twee verkiezingsprogramma's.

Er zijn premiekortingen voor mensen die op latere leeftijd werkloos worden, maar die we nog heel graag aan de slag zouden zien gaan. Collega Dijkgraaf van de SGP heeft er ook al het een en ander over gezegd. Wij spreken over oudere werknemers, maar de oudere werknemers zijn vaak werknemers die ook met deze AOW-leeftijdsverhoging toch nog vaak tien jaar voor de boeg hebben. Er is meer nodig dan alleen die premiekorting of de werkbonus voor mensen met een laag inkomen. Er is ook een cultuuromslag bij werkgevers nodig om ouderen in dienst te nemen. Wij komen hierover overigens nog te spreken, ook als wij discussies voeren over bijvoorbeeld loondoorbetaling bij ziekte. Dit wetsvoorstel zou juist een soort aanmoediging moeten zijn om met vereende krachten een grotere bijdrage te leveren om mensen die op latere leeftijd werkloos worden, weer aan het werk te helpen. De IOW, waarover ook de collega van GroenLinks zinnige vragen heeft gesteld, is weliswaar een vorm van inkomensondersteuning voor oudere werklozen, maar is geen pretje. De mensen die in zo'n regeling zitten en die ik spreek, willen niets anders dan een nuttige bijdrage aan de samenleving leveren en gewoon weer aan het werk gaan, desnoods in een andere sector. Ook op dat vlak hebben wij nog een hele wereld te winnen, omdat de intersectorale mobiliteit — dat is een dure term voor: van de ene naar de beroepsgroep gaan — nog onvoldoende op gang komt.

Ik wil ook graag spreken over een groep die eigenlijk niet in staat is geweest en ook niet in staat is om zich op deze verhoging voor te bereiden. Dat zijn de mensen die al in vroegpensioen zitten of in een andere regeling met een einddatum. Het gaat om twee groepen. De eerste groep zat er al voor 1-1-2013 in. De tweede groep is na 1-1-2013 erin gekomen met een einddatum die wellicht de oude AOW-

periode betrof, ook al was toen al bekend dat de AOW-leeftijd wordt verhoogd.

Om te beginnen is er nog iets anders, namelijk de regeling zelf. Ook hierbij refereer ik aan de heer Dijkgraaf. Ik krijg nogal eens mails van mensen van wie ik denk: gezien de voorwaarden van de overbruggingsregeling — ik heb ze nog maar eens erbij gepakt — zouden zij eigenlijk daaronder moeten vallen. Wil de staatssecretaris nog eens goed naar die voorwaarden kijken? Schort daar niet iets aan? Het lijkt wel of de regeling tamelijk ontoegankelijk is geworden. Ik wijs op twee voorwaarden die ik van de website van de SVB heb gehaald en met name de laatste voorwaarde: uw inkomen is niet te hoog. De overbruggingsregeling kent heel duidelijke inkomensgrenzen. Waarom is die laatste voorwaarde erbij gestopt? Wat is de reden daarvoor? Is er volgens de staatssecretaris een andere reden waarom deze overbruggingsregeling niet of nauwelijks wordt gebruikt? Heeft zij misschien zelf ook mails ontvangen waarvan zij dacht: hé wat gek, dit zijn mensen met een heel klein inkomen die een AOW-gat tegemoetzien en voor wie op het eerste gezicht de overbruggingsregeling juist wel een oplossing had moeten bieden? De Partij van de Arbeid is van mening dat de overbruggingsregeling een aandachtspunt is bij het onderhavige wetsvoorstel. Wij vinden dat er goed moet worden gekeken naar de grensgevallen die ontstaan door deze versnelde verhoging. Er zijn ook mensen die al voor 2013 in een soort eindregeling zaten en die na 2019 met een verhoging en een gat te maken krijgen. Wij willen graag dat die regeling voor hen wordt opengesteld. Dat geldt ook voor de tweede groep. Dat heeft ook te maken met het moment waarop wij dit wetsvoorstel indienen: de groep 1-1-2013 en de groep 1-1-2015. Wat de PvdA-fractie betreft, zou de overbruggingsregeling ook voor hen opengesteld moeten worden.

Mevrouw **Schouten** (ChristenUnie):
Mevrouw Vermeij spreekt over mensen die geen rekening konden houden met de verhoging van de AOW-leeftijd. Diverse collega's, onder wie ikzelf, hebben in de schriftelijke ronde ook gevraagd naar deze groep. De staatssecretaris meldde daarop dat het al in het regeerakkoord was aangekondigd en dat zij het daarom konden weten. Mevrouw Schut-Welkzijn — zij is even de zaal uit — wees ook op dat argument. Onderkent mevrouw Vermeij nu dat het gewoon een onzinargument is?

Mevrouw **Vermeij** (PvdA):
Nee, het is geen onzinargument, het is wel een argument. Je kunt dat ook gebruiken, want het is gecommuniceerd en het staat heel duidelijk op de SVB-site. Maar ik vind nog steeds dat we ten opzichte van mensen die in een regeling zitten die in de afgelopen twee jaar van toepassing is geworden, dus toen die versnelling wel bekend was, mensen die met een einddatum en dus met een AOW-gat en zeker met een laag inkomen worden geconfronteerd, een soort plicht hebben om dit serieus te nemen. We behandelen dit wetsvoorstel heel laat, te weten in het voorjaar van 2015, terwijl deze regeling al ingaat per 1 januari 2016. Ik weeg het andere argument dus zwaarder.

Mevrouw **Schouten** (ChristenUnie):
Dat zijn toch net iets andere woorden dan zonet. U had het echt over de groep die hiermee geen rekening kon houden. Dat is een andere interpretatie dan: "ze hadden het kunnen weten, maar goed, dit wetsvoorstel wordt laat behandeld". Vindt mevrouw Vermeij het, gezien het late tijdstip waarop we het wetsvoorstel behandelen en als ze dan toch wil dat het wetsvoorstel doorgaat, niet rechtvaardiger om het wetsvoorstel later in te laten gaan, zodat die groepen daar meer op kunnen anticiperen?

Mevrouw **Vermeij** (PvdA):
Nee, dat vind ik niet. Dat maakt ook niet uit, want als je nu in een regeling met een einddatum zit, maakt het niet uit of dit wetsvoorstel later wordt behandeld of niet. Dan heb je sowieso dat gat. Mijn eerste argument gaat met name over de groep van 1 januari 2013. Als mensen toen in een regeling met een einddatum zaten, dan konden ze zich niet voorbereiden op de huidige AOW-leeftijdsverhoging en al helemaal niet op deze nieuwe verhoging. Daar zit wel een verschilletje tussen, namelijk tussen de groep vóór 1 januari 2013 en de groep van 1 januari 2013 en 1 januari 2015.

De **voorzitter**:
U vervolgt uw betoog.

Mevrouw **Vermeij** (PvdA):
Voor beide groepen geldt dat het goed is om daar nog eens zorgvuldig naar te kijken, zeker ook omdat de kosten van die verlenging ten opzichte van de incidentele opbrengst relatief laag zijn. De gevolgen voor de individuele inkomenspositie van ouderen zijn juist weer heel erg hoog. Ook uit interruptiedebatten hebt u al kunnen begrijpen dat wij initiatieven op dit punt zullen ondersteunen en anders zelf daartoe het initiatief zullen nemen.

Ook voor het functioneel leeftijdsontslag geldt: overheid, practice what you preach. We hebben daar hierover herhaaldelijk gedebatteerd. De overheid dient een voorbeeld te zijn bij de wetsvoorstellen die zijzelf indient en die hier worden aangenomen. Er zijn verschillende problemen, ook binnen de overheid, met vroegpensioenuitkeringen die er soms gewoon moeten zijn, zoals bij Defensie. Ook hierover wil ik vragen stellen aan de staatssecretaris. Ik hoop dat ze met antwoorden komt die anders luiden dan "ik verwijs u voor deze vragen door naar mijn collega". Ik vind namelijk werkelijk waar dat we hier wel plichten hebben. Het gaat over politiemensen, ambulancepersoneel en uiteraard ook over mensen die onder de UMG-regeling vallen, waarover echt al jaren wordt gesproken. Van sommige regelingen zou je willen dat ze wat worden opgeschroefd of dat wordt gekeken of er passende werkgelegenheid kan worden gevonden, maar sommige regelingen, met name bij Defensie, zijn toch iets anders van karakter. Gaat er op korte termijn een soliede overgang geregeld worden?

De meeste pensioenregelingen zijn al aangepast, maar het komt nog steeds voor dat mensen hun pensioenregeling niet kunnen uitstellen, omdat de einddatum op 65 jaar is gezet. Ziet de staatssecretaris dat probleem ook? Kan ze inschatten wat de omvang van dit probleem is? Is ze bereid om te kijken naar een oplossing? Er was een tijdelijke oplossing in december 2012, maar die loopt tot april 2015.

Wellicht moet daarvoor een verlenging worden gezocht. Samen met de VVD-fractie hebben we een amendement ingediend waarin wordt voorgesteld dat de tweede-pijlerproducten ook als mogelijkheid kunnen dienen om een AOW-gat mee te vullen. Ik zeg heel eerlijk: ja, dat is een sigaar uit eigen doos, want dat betaal je inderdaad zelf. Maar we willen mensen in ieder geval in staat stellen, te kiezen voor die oplossing. Dat lijkt ons erg belangrijk.

Ik sluit af. Hoewel lastig en voor sommige mensen ook pijnlijk, is het met het oog op de toekomst en onze wensen wel een belangrijke stap die wij vandaag zetten met de behandeling van dit wetsvoorstel. Ik hoop dat onze sterke samenleving dit ook aankan. Wij hebben de afgelopen jaren al veel kunnen zien. Zo is de gemiddelde uittreedleeftijd met sprongen omhooggegaan. In het licht van wat komen gaat, bijvoorbeeld meer werk creëren door iets te doen aan lasten op arbeid of andere grote problemen aanpakken — de heer Klaver sprak in dat verband over Groningen — moet het ook. Als deze verhoging echt haar weerslag krijgt, zijn we inmiddels weer een paar jaar verder. Ik hoop dat wij tegen die tijd echt kunnen spreken van een sterkere arbeidsmarkt voor jong en voor oud en dat er minder werkloosheid zal zijn. Voor onze kinderen en kleinkinderen gaat het werkzame leven er sowieso heel anders uitzien. Ook dat perspectief neem ik als sociaaldemocraat mee.

De heer **Ulenbelt** (SP):
Mevrouw Vermeij maakt zich terecht zorgen over het feit dat er weinig gebruik wordt gemaakt van de overbruggingsregeling, terwijl de voorwaarden op zich gunstig zijn. Maar is het niet zo dat mensen er niet eens in willen, omdat daarmee hun inkomen niet hoger wordt dan €763? Een verpleegster rekent op AOW plus €500 pensioen. Dat is in totaal €1.500. Als zij in die overbruggingsregeling stapt, moet zij dat pensioen inleveren. Dan krijgt zij nog €236 in de overbruggingsregeling. Dat is een halvering van het inkomen. Dat is toch geen serieuze overbrugging?

Mevrouw **Vermeij** (PvdA):
Ik raad de heer Ulenbelt aan om de voorwaarden nogmaals te lezen. Het pensioenvermogen en het eigen huis zijn uitgezonderd. Als je de mogelijkheid hebt om je pensioen uit te stellen, zou dat dus een oplossing zijn. De heer Ulenbelt heeft echter gelijk als hij zegt dat er gevallen zijn waarbij dat nadelig is. Ook dat is een van de redenen waarom ik aan de staatssecretaris een aantal vragen heb gesteld over de toegang tot die overbruggingsregeling. Ik ben benieuwd naar haar antwoord daarop.

De heer **Ulenbelt** (SP):
Als je je pensioenvermogen kunt uitstellen, als, als, als … Aan de ene kant dient u een amendement in om het pensioen naar voren te halen en aan de andere kant zegt u: pensioenen zo laten, zodat je in de overbrugging kunt. Dat is toch niet meer te volgen? U hebt een groot sociaaldemocratisch hart, maar als u de overbruggingsregeling verruimt, zou u er ook heel wijs aan doen om de bedragen waar mensen dan recht op hebben, te verhogen. Dan slaat u pas echt een brug, zoals het motto van het regeerakkoord luidt.

Mevrouw **Vermeij** (PvdA):
Ik dank allereerst de heer Ulenbelt voor zijn compliment. Ik lees toch even voor uit voorwaarde vier van de Sociale Verzekeringsbank: "Uw eigen huis en pensioenvermogen tellen niet mee". Dat is toch wel een van de voorwaarden die hier vermeld staan. Ook ik heb vragen over hoe het mogelijk is dat een hoop mensen niet in die regeling terechtkomen van wie ik denk dat ze daar wel gebruik van hadden kunnen en moeten maken.

De heer **Pieter Heerma** (CDA):
Verschillende partijen die niet deel uitmaken van de coalitie maar wel een versnelde verhoging van de AOW-leeftijd in het verkiezingsprogramma hebben staan, hebben benadrukt dat het uitbreiden van die overbruggingsregeling, zowel van de lengte daarvan alsook van de toegang voor personen in de categorie 1 januari 2015 tot medio 2015, een heel belangrijke toetssteen is bij de beoordeling van dit wetsvoorstel. Geldt dit ook voor de fractie van de Partij van de Arbeid? Zij had geen versnelling van de verhoging van de AOW-leeftijd in het verkiezingsprogramma staan, maar heeft dat wel in het regeerakkoord afgesproken. Is de verruiming van de overbruggingsregeling op twee punten voor de Partij van de Arbeid een belangrijke toetssteen voor het beoordelen van dit wetsvoorstel?

Mevrouw **Vermeij** (PvdA):
Daarop kan ik met ja antwoorden, zeker ook in het licht van ons verkiezingsprogramma. We staan uiteraard voor onze afspraken in het regeerakkoord. Wij steunen dus de verhoging, maar ik heb er ook in eerdere debatten in dit huis geen geheim van gemaakt dat de overgangsregeling een heel belangrijk punt is, juist om de mensen die zich niet hebben kunnen voorbereiden op deze verhoging, te kunnen ondersteunen. Ik onderscheid net als u de twee groepen daarin.

☐

De heer **Klein** (Klein):
Voorzitter. Zeker als laatste spreker is het goed om dit wetsvoorstel nog eens uitgebreid te beschouwen. Iedere wettelijke leeftijdsgrens is arbitrair. Iedere wettelijke leeftijdsgrens is aan verandering onderhevig. Zo werd de meerderjarigheidsgrens van 21 jaar naar 18 jaar verlaagd, evenals de kiesgerechtigde leeftijd. De studiefinanciering is gekoppeld aan een leeftijd van 27 jaar. Bij de bestrijding van werkloosheid voor oudere werknemers gaat de daarvoor gehanteerde leeftijd als een jojo op-en-neer: eerst was het 50 jaar, toen 55 jaar en nu weer 50 jaar maar dan weer niet voor alle maatregelen. De leeftijdsgrens voor een levenlanglerenkrediet ligt op 55 jaar, waardoor het niet "een leven lang leren" is. Iedere wettelijke leeftijdsgrens is arbitrair.

Zo is ook de leeftijdsgrens voor het recht op een AOW-uitkering arbitrair. Die grens lag op 65 jaar, maar is nu aan het verschuiven naar een hogere leeftijd. Met dit wetsvoorstel wordt de verschuiving versneld. Waarom? Vanwege een hogere levensverwachting? Eigenlijk is dat een puur kulargument. Het is puur gezocht, omdat wordt uitgegaan van een soort gemiddelde, dat ook nog eens afhankelijk wordt gesteld van bijvoorbeeld de stand van de medische technologie. Er wordt helemaal geen rekening gehouden met de

mens, met het individu zelf. Het is gewoon een administratieve grens, ingegeven door budgettaire redenen. Dat is op zichzelf legitiem. We moeten in ons socialezekerheidsstelsel mensen een kans geven om op oudere leeftijd te stoppen met werken met behoud van een basisinkomen. We moeten ons socialezekerheidsstelsel ook bestendig houden, waarbij er een evenwicht bestaat tussen enerzijds de maatschappelijke kosten en anderzijds de op te brengen premies en bij te betalen belastinggelden. Daar hoort dus een leeftijdsgrens bij. Als de kosten te hoog worden door een combinatie van gemiddeld langer leven en demografische ontwikkelingen, dan is het aanvaardbaar dat aan de knoppen gedraaid wordt.

Echter, vanuit een vrijzinnig perspectief moet bij het vaststellen van een grens principieel ook rekening kunnen worden gehouden met de persoonlijke omstandigheden van iemand. Zoals bekend betekent vrijzinnige politiek voor mij dat mensen de mogelijkheid krijgen om zelf inhoud aan hun leven te geven en dat dit niet aanbodgestuurd door de overheid gebeurt. Mensen moeten zelf kunnen beslissen hoe vaak en tot wanneer zij willen werken. Het past niet bij deze tijd dat iemand automatisch ontslag krijgt alleen vanwege het feit dat hij een bepaalde leeftijd bereikt. De AOW biedt onvoldoende flexibiliteit. Helaas blijft de tweedeling van niet-AOW-leeftijd en wel-AOW-leeftijd gewoon bestaan.

Het automatisch ingaan van de AOW is onlogisch. Het kabinet spreekt vaak over "een natuurlijk moment", maar wat is er natuurlijk aan een steeds verschuivende, arbitraire wettelijke grens voor het ontvangen van de AOW-uitkering? Door de verhoging van de AOW-gerechtigde leeftijd hebben veel mensen een pensioengat, waarop zij niet in alle gevallen hebben gerekend of hebben kunnen anticiperen. Slechts voor de lagere inkomens is er een overbruggingsregeling. Modale inkomens moeten het volgens het kabinet zelf uitzoeken. Om voor deze oneerlijkheid een oplossing te bieden, kan het ook door mij al eerder aangegeven plan om een flexibele AOW in te voeren, helpen. Hierdoor wordt het mogelijk om AOW eerder op te nemen, of juist later, waarbij naar rato de hoogte van de AOW kan worden aangepast. Per saldo ontvangt de gepensioneerde ongeveer hetzelfde, zonder een pensioengat te ervaren. Ook kan hij rustig doorwerken als hij dat wil.

Met de brief van de staatssecretaris van 16 februari 2015 over de flexibilisering van de AOW aan de Tweede Kamer is een kans gemist om de flexibiliteit voor de ouder wordende mens te vergroten. Mijn door de Tweede Kamer aangenomen motie van december 2013 voor de flexibilisering van de AOW, zoals door de heer Heerma ook al gememoreerd, wordt door de staatssecretaris in de prullenbak gegooid. De staatssecretaris zegt in haar brief nee tegen deze budgetneutrale oplossing en legt dit idee naast zich neer. Het zou te ingewikkeld zijn om in te voeren. Pensioenfondsen kennen het concept van flexibiliteit vaak wel, maar voor het kabinet is dat te lastig. We leven echter in 2015. De wereld is flexibel. De trend is dat mensen zelf de regie nemen over hun eigen leven en zelf vorm geven aan hun eigen leven. Je ziet dat overal om je heen. Mensen werken in deeltijd, doen aan vrijwilligerswerk, worden zzp'er en kiezen ervoor om langer door te werken of juist om eerder te stoppen. Het is niet meer van deze tijd dat de overheid kiest wat mensen gaan doen, wanneer ze dat doen en wanneer ze met pensioen moeten gaan.

De staatssecretaris, en daarmee het kabinet, houdt vast aan het idee dat de AOW een soort one size fits all-concept moet zijn. Ik wil de staatssecretaris helpen door er met een positieve blik naar te kijken. Flexibilisering van AOW maakt het mogelijk dat mensen eerder stoppen. Dat is goed om verdringing tegen te gaan. Flexibiliteit maakt het mogelijk mensen langer te laten doorwerken. Dat is goed voor arbeidsparticipatie. Het is echter maar hoe je het bekijkt. Het glas is halfvol of het is halfleeg. Helaas ziet de staatssecretaris het glas nu als halfleeg.

Vrijzinnige politiek betekent echter ook constructief blijven werken aan verbeteringen. Het gaat wat mij betreft om de inhoud. Het politiek spel is slechts een middel. Daarom zal ik nu werken aan een alternatief en zal ik een voorstel voor flexibele AOW ook aan de Kamer voorleggen. Gelukkig las ik in de nota naar aanleiding van het verslag dat de fractie van de Partij van de Arbeid hier in principe ook een voorstander van is. Een neveneffect van het koppelen van de leeftijd aan de AOW-uitkering is dat er ook allerlei dure toestanden worden opgetuigd om mensen tot die leeftijd aan het werk te houden. Dat wordt door de versnelde verhoging in dit wetsvoorstel alleen maar duurder. Heeft het kabinet daar rekening mee gehouden? Tegelijkertijd worden mensen die de leeftijd hebben bereikt ineens gedwongen te stoppen met werken. Ik vind dat vreemd, maar het kabinet kiest er bewust voor dit vreemde beleid in stand te houden met argumenten die zichzelf naar mijn mening tegenspreken.

Kan de staatssecretaris toelichten waarom zij zo star vasthoudt aan die leeftijd, terwijl het veel logischer lijkt om te kijken naar wat mensen nog kunnen en welke toegevoegde waarde zij voor onze samenleving hebben? Zou er niet veel meer nadruk moeten worden gelegd op de positieve effecten op de arbeidsmarkt van ervaring, kennis en loyaliteit, die behouden kunnen worden als mensen ook na de AOW-leeftijd werken? Daardoor heb je veel meer mogelijkheden. Kan het kabinet niet veel beter een faciliterende rol op zich nemen in plaats van maatregelen op te leggen die gekoppeld zijn aan de leeftijd? Zo ja, hoe kunnen we dat in de komende periode terugzien?

Vanuit vrijzinnig perspectief, waarin de mens centraal staat, zal het duidelijk zijn dat met dit starre wetsvoorstel geen oplossing geboden wordt. Men wordt nu gedwongen te werken tot een verhoogde AOW-leeftijd, terwijl vrijzinnige politiek juist kiest voor onafhankelijke mensen die betrokken zijn bij hun eigen leven. Als de arbitraire grens er gewoon is en je verandert die, is het natuurlijk wel zaak dat er een goede overgangsregeling is. Dat is het belangrijkste punt voor mijn fractie. Het is wel heel cru als mensen vanwege hun leeftijd een niet te voorkomen inkomensgat hebben als gevolg van wijzigingen van de spelregels. In mijn ogen vinden wijzigingen van de spelregels plaats bij een wetsbehandeling en niet bij een of andere vooraankondiging in bijvoorbeeld een regeerakkoord. Vanuit onze verantwoordelijkheid voor een houdbare sociale voorziening voor de oude dag, is een verschuiving van de grens op zichzelf te accepteren als er wel een goede, echte overbruggingsregeling is voor iedereen. Hoe kunnen alle mensen die niet in aanmerking komen voor de overbruggingsregeling toch eerder stoppen met werken? Hoe ziet de staatssecretaris dat voor zich? Hoe stelt de staatssecretaris het zich voor dat deze mensen de maanden zonder inkomsten overbruggen? Is de staatssecretaris bereid de overbruggingsregeling te verruimen, met name voor het cohort 1951-1955? Wil de

staatssecretaris de vervaldatum van de Tijdelijke regeling overbruggingsuitkering-AOW verlengen tot 1 januari 2023?

Concluderend is de versnelde verhoging van de AOW-leeftijdsgrens acceptabel om een betaalbare AOW voor volgende generaties te regelen, als mensen de tijd krijgen om zich voor te bereiden. Dat betekent dat mensen voldoende tijd moeten hebben om zich voor te bereiden door een goede overbruggingsregeling, maar ook de mogelijkheden moeten krijgen met een flexibele AOW.

De algemene beraadslaging wordt geschorst.

De **voorzitter**:
Ik wil de collega's hartelijk danken voor hun medewerking, zodat we inderdaad om 13.30 uur hebben kunnen afronden. Ik schors een halfuur voor de lunchpauze. Om 14.00 uur gaan we allereerst verder met de beëdiging van de heer Fred Teeven en daarna met de regeling van werkzaamheden.

De vergadering wordt van 13.33 uur tot 14.02 uur geschorst.

Voorzitter: Van Miltenburg